

VÁRAD

IRODALOM • MŰVÉSZET • TÁRSADALOM • TUDOMÁNY

2026
4

VÁRAD

2026/4.

IRODALMI, MŰVÉSZETI, TÁRSADALMI,
TUDOMÁNYOS FOLYÓIRAT

Nagyvárad, 2026. április • XXV. évfolyam 4. (253.) szám

Kiadja

a Gheorghe Șincai Bihar Megyei Könyvtár

Intézményfenntartó:

Bihar Megye Tanácsa

Szerkesztőség és kiadó:

Nagyvárad, Armatei Române utca 1/A, C épület, I. em. 14. ajtó

Telefon: 0774/652-795

Postacím: 410087 Oradea, str. Armatei Române nr. 1/A, corp C

E-mail: varadszerkesztoseg@gmail.com; bibliobihor@yahoo.com

Internet: www.varad.ro; www.bibliobihor.ro

A szerkesztőbizottság tagjai:

Fried Noémi Lujza

Rais W. István

Tóth Hajnal

Tördelőszerkesztő:

Darabont Éva

Készült

a nagyvárad Book Expert nyomdában

ISSN 1583-0616

Tartalom

FRIED NOÉMI LUJZA <i>A rakodópart kövén</i>	3	ISTVÁN ZSUZSANNA <i>A nosztalgia egy puha, szeretettel és megértéssel teli csöndes fészek</i>	61
CSÁVOSSY GYÖRGY ISTVÁN <i>Versek</i>	5	FLEISZ JÁNOS <i>Nagyvárad történeti szerepe a századfordulón (1890–1915)</i>	66
BÖKÖS BORBÁLA <i>Görög mítoszok másként</i>	13	TÓTH HAJNAL <i>Lebegő valóság több színnel</i>	81
MÜLLER DEZSŐ <i>Versek</i>	30	LENCAR PÉTER <i>Carol utolsó megkísértése</i>	86
OROSZ MARGÓ <i>József Attilához</i>	35	TÓTH HAJNAL <i>Megtalálni magamban a gyermeket, aki valamikor voltam</i>	90
ȘERBAN FOARȚĂ <i>Versek</i>	38	BARABÁS ZSUZSA <i>Sütő András gondolata (keresztrejtvény)</i>	94
KEREKES ISTVÁN <i>(Fény)képes krónika</i>	42	-----	
BOGA JÚLIA <i>Versek</i>	44	Lapszámunkat DARVAY TÜNDE képzőművész alkotásaival illusztráltuk. A címlapon az <i>Ölelj meg</i> című festmény, a hátlapon a <i>Suttogás a hold alatt</i> és <i>A kék falu határán</i> című alkotások láthatók.	
VÁNYAI FEHÉR JÓZSEF <i>Versek</i>	47		
BÍRÓ ÉVA <i>Selyemcukrok a szekrény alatt</i>	50		
MÁRTON KÁROLY <i>Versek</i>	55		
TÓTH HAJNAL <i>Lírai leltár, muzsikás mentsvár</i>	59		

A rakodópart kövén

Fried Noémi Lujza

PUBLICISZTIKA

„Verseket nem azért írunk és olvasunk, mert menő. Azért írunk és olvasunk verseket, mert valamennyien az emberi fajhoz tartozunk, az emberi faj pedig tele van szenvedéllyel. Az orvostudomány, a jog, a közgazdaság... ezek mind nemes dolgok, kellenek a létfenntartáshoz, de a költészet, a szépség, a romantika, a szerelem: ezek azok, amikért érdemes élni. Hogy Whitmant idézzem: »Ó, én! Ó, élet, kérdések nem szűnő árja. Hitetlenek végtelen özöne, balgáktól nyüzsgő városok! Mi jó ezek közt? Ó, én! Ó, élet! Válasz: Az, hogy itt vagy, hogy van élet és egyéniség, hogy zajlik a nagy színjáték, és te is hozzáírhatasz egy sort.« Hogy zajlik a nagy színjáték, és te is hozzáírhatasz egy sort. Vajon mi lesz az a sor?» – a *Holt költők társasága* című filmben John Keating (Robin Williams) mondja ezt tanítványainak.

Április 11-én, József Attila születésének évfordulóján a magyar költészetet ünnepeljük 1964 óta. Sokan, sokféleképpen próbálták őt értelmezni, ideológiáknak alárendelni – ezek azóta koronként alámerülnek vagy felszínre bukkannak –, József Attila örök érvényű sorait azonban folyamatosan olvassuk és idézzük. Ahogyan a szintén április 11-én született Márai Sándor verseit, regényeit vagy *Füveskönyvét* is. S hosszan lehetne még hosszan-hosszan folytatni a sort,

akár a klasszikussá vált, akár a kortárs költőkkel, hiszen a magyar irodalom mérhetetlenül gazdag és változatos. Szonett, haiku, szabadvers, elégia, óda, epigramma, ballada – ki-ki megtalálhatja a neki tetsző, őt megszólító versformát, a tartalmi gazdagságban pedig szintén tobzódhat a mindenkori versolvasó.

Ami pedig a versírást illeti, azt hiszem, nagyon kevesen vannak azok, akik legalább egyszer, akár gyermekként, akár egy kamaszkori szerelem hevében ne próbálkoztak volna versírással. Változó eredménnyel ugyan, de mindenki megtapasztalhatta azt az érzést, amit a rímek sikeres találkozása, a szavak, gondolatok ritmusának lüktetése okoz. Lehet, hogy ezek a versek az asztalfiók mélyén maradtak, vagy csak egy pillanatra villantak fel egy üzenetben, mégis fontosak. Ezek a korai – vagy akár későbbi – olykor ügyetlen, mégis tiszta sorok azt jelzik, hogy az emberi fajhoz tartozunk, s mint annak tagjai, tele vagyunk szenvedéllyel. Fontosak azok a versek, versrészletek is, amelyek az egykori emlékkönyvekbe kerültek, amelyek a kicsengetési lapokon szerepelnek mottóként. És természetesen fontosak azok a versek, amelyek a szó legnemesebb értelmében a köz kincsévé válnak, olvashatjuk őket könyvben, folyóiratokban,

képernyőkön. Megtanulhatjuk a szavakat, idézhetjük azokat, erőt meríthetünk belőlük a nehezebb, rosszabb napokon.

„Tanuld meg ezt a versemet, / mert nemsokára könyv se lesz, / költő se lesz és rím se lesz / (...) / s mert nem lesz, aki megsegít, / ráébredsz, hogy csak az maradt / tiéd, mit homlokod megett / viselsz. Ott adj nekem helyet.

/ Tanuld meg ezt a versemet.” – 1980-ban, Torontóban írta e sorokat Faludy György. Most, 46 évvel később még van könyv, költő és rím is – olvassunk hát. Nemcsak a magyar költészet napján, hanem minden alkalommal, amikor a lelkünk valami szépre szomjazik. És sose feledjük: azzal, hogy itt vagyunk, mi is hozzáírunk egy-egy sort a nagy színjátékhoz.

A szerző felvétele

József Attila budapesti szobra

Csávossy György István

Tavaszi Várakon

hogy nagyon vártuk
hát beköszöntött
a várad tavasz
a barokk palota udvarán
virágba borultak a magnóliák
sok szerelmes kamasz
sétál arra
sóhajuk meghallgatást talál
ha lakatoltak
a garasos vágyak hídján
s a felhők is talán
éppoly játékosak
mint régen a kálvárián
s a szívem...
súgja ne félj
hagyatkozz mindig reám

Káleb, a kovács

Még alig pirkad.
Kurta álmából
durva zörgetés riasztja fel,
bár pislákoló tűzhely mellett,
holtfáradtan,
imént szenderült csak el.
Reteszt nyitó keze megremeg,
rozoga ajtó nyikorog,
beömlő fénysugárban kergetőznek
aranyló, pajkos porszemek.
Kelő nap fénye csillan egy sisak taraján,
centurio árnyéka tornyosul vészjósón
a kovácsműhely vályogfalán.

– Mozogj, mihaszna, sürgős munka vár!
Kovácsolj néhány vasszöveget,
feszítünk ma! Itt a béred,
de gyors legyél, már áll a bál!
– Ki... Kinek lesz? – rebegi kábán.
– Annak, kit Názáretinek nevezel.
Királyod, prófétád lehet?
Végül is kit érdekel...
Fél órát kapsz, akkor jövök.
Agyagpadlóra rézpénzt vet, majd tovasiet.
Nem hallja már a hebegő szavakat:
– A Mesternek? Azt nem lehet!
Ő nem bűnös! Jót tett velem...
motyogja.
– Fiam gyógyulását
Neki köszönhetem.
Fejemnek jaj, most mi legyen?
Kéne a pénz...
Az éhes száj sok, az asszony
kenyeret kéne dagasszon,
kovásztalant, mert itt az ünnep.
De becsület mást követel,
a jótevő jót érdemel.
Miért általam vesszen el?
Kérges kezébe temetve arcát
gyötrődve tétováz.
Szelíd hang szólítja:
– Káleb, én mondom neked,
Tedd a dolgod, szítsál tüzet,
nyújtsál, hegyezz, vállazz szöveget!
Én megbocsátok. Szükség van rád,
ez keserű küldetésed,
így teljesül be az Írás.
Riadtan néz, ki szólhatott?
Üres szobában
évezred hosszú néma perc pereg.
A poros sikátor kihalt,
talán a szél susog a Golgota felett

A zene univerzuma

Húsvéti ima

Köszönöm a mai napot,
és köszönöm a tegnapot,
köszönöm a múlt hetet,
köszönöm az életemet,
a hitet, ami éltetett,
a levegővételeket,
mi oldott annyi fulladást,
agysejtben táplált villanást,
miközben más feledett,
engem nem engedett
elveszni, volt Simonom,
ki enyhített az utamon,
súlyos terhemből levett,
mi maradt, vinnem lehetett,
nem háromszor botlottam én
keresztel Golgotám hegyén,
hetvenszer hétszer buktam el,
de mindig volt ki felemelt,
kendővel törölt homlokot,
hús vízzel megitatott,
s ha eljön majd a dárdanyom,
mi forrást nyit oldalamon,
nem lesznek csodás jelek,
sem kárpit, ami megreped,
komoly-szép szívem nevet:
– Köszönöm, Uram, Neked!

Tavaszkoktél

Ma tavasz-koktél rendeltem a bárban.
Kértem bele
aranyszínű napsugár-derűt,
ég-kékkel keverve,
és persze
játékos buborékokat:
szivárványszínű trillát,
rigó és rozsdafarkú énekét,
mindezt jól összerázva.
Szóltam a csaposnak,

spóroljon a jéggel:
hagyja nyárra.
– Emlék bele kell-e?
– Lehet pár rózsaszín, talán narancs is...
Lilát most nem,
tegyük félre télre!

Felhők felett

kezembe fognám most kezéd
szelek szárnyán szállni veled
mint lenge pille-képzelet
füstös felhőpárnák felett
álmodnék tiszta rímeket
míg felhőkre hintesz színeket

Váradi anzix

baktatok az örök
váradi éjszakában
Ady sétált itt valamikor
s én hasztalan próbálom újralépni
lábának nyomait
Főutcán Bémer téren
Szent László hídon át
lehúnyt szemmel a főtérré érek
ugrásnyira a Magyar utca
ahol lakom
a Körös-parton
fényfüzerek derülnek
az alkonyon
a Pável utcán
hársvirág-illat üzen:
te méltatlan
oly ajándéknak örülsz
mint szent
részeg poéták egykoron

Ujjgyakorlat felező tizenkettesben

Szakadt felhő-rojtok hullatnak ma könnyet,
szürke háztetőkről oldanának szennyet,
elfásult fák ágán gubbaszt néhány varjú,
lehunytt szemük leple sárgás, foszlott gyapjú.

Álmodnak a nyárról, álmodnak a fényről,
álmodnak álmokat ölelő melegeiről,
ahogy mi is tesszük: álmunk bűvös dajka,
mikor nem hajt benne ádáz farkasfalka.

Emlékezés

Apám, ha ma itt lennél velünk,
csillagjegyedről mesélnél nekünk:
ki ikreknek született, két életet él,
nappal tudománynak áldoz,
s a művészetnek éjek éjjelén.
Te megtaláltad a bölcsek követ:
Janus két arcát ötvözi a bor,
születését Démétér vigyázza,
de Bakkhosz trónol élvezetekor.
Tudomány s művészet nászából,
ha must kiforr, életre kél a bor.
Koszorús költővé válik, ki issza!
Hát a bor?
Emlékét őrzi árva pincesor.

Kísértés

Ha fejed felett
elzúgott néhány évtized
és vekkered
néhanapján félrevert,
nem csábít már a gyorsulás.
– Csak szépen, lassan,

mondogatod – siessen más!
De te, átokverte szív,
nem nyugszol,
nem olvasol
személyit, kórlapot,
mit bánod, látsz-e még holnapot,
s fülembe suttogsz minduntalan:
– Jól ismerlek, te csintalan!
Lépj át vélt határ ajtajain!
Emlékszel, mily csábos az adrenalin?

Darvay Tündének

(Egy kép margójára)

varázslatos az éj csodája
bor és mámor lakomája
de jön holnap fakón a reggel
fád színekkel sajgó fejjel
hogyan tehetél vesztes lóra?
tiktakol az ingaóra

Vakfolt

fehér mezők
régi térképen jelzik:
leselkedik rád az ismeretlen

nézem értetlenül
annyi fehér mező
szövi keresztül-kasul
színesnek remélt életem

A Hold mint világutazó

A borkirálynő titka

Görög mítoszok másként

Bökös Borbála

IRODALOM

Perszephoné választ

Mindig, amikor Hádész bejön hozzám, ugyanolyan félszeg a testtartása és kisfiús a mosolya. Az arca sápadt és gyűrött, látszik, megbánta már ezt az egészséget, viszont a szemében vad tűz lobog, és ebből tudom, hogy tényleg szeret engem. Nem meri megfogni a kezemet, csak egy tétova mozdulattal kisimít egy kusza tincset az arcomból, és közben finoman megérinti a bőrömet, mintha csak véletlenül tenné. Az ujjja jéghideg, elsőre megriaszt, de aztán kellemes bizsergés tölt el legbelül.

Megrázom a fejemet, és eldöntöm, hogy továbbra is közömbös maradok, sértetten felhúrom az orromat, és elfordulok tőle. Hiszen mégiscsak elrabolt, és akaratom ellenére tart fogva idelent, az Alvilágban. Közben persze arra gondolok, meddig bírja ezt az egész játszmát türelemmel, mikor jön ki a sodrából, mikor ragadtatja magát valami végzetes lépésre. De Hádész jól tartja magát, tökéletes úriember, látom, rettenetesen igyekszik, hogy megbékítsen, amióta csak lehozott ide, ajándékokkal kedveskedik minden reggel. Kaptam már tőle gyémántokkal kirakott nyakláncot, drága selymeket, és színes tollú madarakat kalitkában, amelyek tényleg olyan csodálatosan dalolnak, hogy visszaidézik a fenti

tavaszi világot. Ettől persze elfog a honvágy és folyton csak arra tudok gondolni, vajon mi van az anyámmal, vajon tudja-e, hol vagyok?

Hádész szolgálai minden reggel friss ételt hoznak a szobámba, már a látványuktól is összefut a számban a nyál, de tudom, hogy egy falatot sem szabad ennem, mert akkor örökre itt ragadok. Hádész most egy csodálatos gránátalmát vesz elő, odanyújtja nekem, és azt mondja:

– Nézd, ezt neked hoztam. Kóstold csak meg!

– Tudom, mi a szabály – felelem magabiztosan, és eltolom magamtól a kezét. – Ha eszem belőle, többé nem térhetek vissza az anyámhoz.

– Biztosan nem tudnád megszokni, hogy itt élj velem? – kérdezi szomorú hangon.

Nem felelek, mert magam sem tudom, mi lenne erre a helyes válasz. Amikor az elmúlt napokban a mezőn sétáltam, észrevettem, hogy Apollón a fák mögött rejtőzve engem figyel. Tudtam, hogy régóta szeretne udvarolni nekem. Viszont hallottam, mit tett Daphnéval, a szerencsétlen lányt addig üldözte a szerelmével, míg az babérfává változott. Egy szatírt pedig, aki lantjátékát gúnyolta és versenyre hívta, később elevenen megnyúztatott. Nos, nekem nem kell ilyen

kegyetlen férj. Aztán ott volt Arész, aki kétszer is meglátogatta anyámat, hogy megkérje a kezemet, de én hallani sem akartam róla. A háború és a viszály minden formájától irtózom, aztán meg még csak az hiányzott volna, hogy Aphrodité istennő, akiről mind tudjuk, hogy odáig van Arészért, féltékenységeiben kitépje a hajamat. Erósz is megkörnyékezett, de hát az istenekre, ő még csak egy komolytalan kölyök, ráadásul hagyja, hogy az anyja, Aphrodité rátelepedjen. Héphaisztosz pedig, aki egy csodás aranyszelenecét hozott a múlt héten ajándékba, szakasztott olyat, mint amelyet Pandórának készített, semmi egyébről nem tudott beszélni, csak arról, hogy miket kovácsol a műhelyében, hamuszínű szakállából pedig orrfacsaró bűz áradt.

Meg kell hagyni, ezekhez képest Hádész igazi felüdülés. Csak az nem tetszik, hogy idelent minden olyan sötét és színtelen, bárhogya is próbálók a földből virágokat fakasztani, azok szinte azonnal elsorvadnak. Ha kitekintek a palota ablakán, a vigasztalan, szürke mezőkön elveszett lelkek bolyonganak, és a látványuktól engem is elfog a szomorúság. Képtelenség, hogy én valaha jól érezzem itt magamat. Hádész azonban érzi a bizonytalanságomat, a rossz kedvemet, figyelmét nem kerüli el a sarokba dobott, elhervadt virágok halma.

– Azok a lelkek ott – magyarázza hűvös, megnyugtató hangon, miközben követi a tekintetemet az ablakon túlra –, még az ítéletre várnak, még nem nyertek bebocsátást sem a Boldog Szigetére, sem a Tartaroszba. De ha velem jössz, mutatok neked valami sokkal érdekesebbet.

A kezembe nyomja a gránátalmát, mintegy véletlenül, és pedig megfogom, de természetesen nem harapok bele. Rámosolygok, és bólintok. A karját nyújtja, én elfogadom, aztán lemegyünk a trónterembe, és megmutatja nekem az ebonitból készült pompás trónszéket. A fekete trónuson két ülőhely van, a jobb oldali, a királynő helye, csak rám vár. Aztán kísétálunk a palotából, felszállunk a négy tüzes ló által húzott szekérre – emlékszem, ugyanezzel jött a föld felszínére, amikor elragadott – majd Hádész biztos kézzel megragadja a gyeplőt, és a lovak közé csap.

Elindulunk, hogy bejárjuk a birodalmát. Először elsuhanunk az arany- és gyémántbányák előtt, és a szemem belekáprázik a drága ércek és kövek látványába. Hallottam, hogy Hádészról az a hír járta, az istenek között ő a leggazdagabb, de erre azért nem számítottam. A helyek mélyében kanyargunk, alagutakon és pompás, csillogó barlangokon keresztül, az egyik barlang olyan széles és tágas, hogy dómszerűen mered a fejünk fölé, a mennyezetén milliónyi zafír csillog. A következő alagút végén széles mezőre jutunk, itt a föld ezüstös fehéren csillog, Hádész lassít, engedi, hogy lehajoljak és megérintsem: gyémántpor borítja a fűvet, odébb a bokrokat, de még a fák lombjait is.

– Csodálatos – mondom neki. – De én nem vagyok olyan lány, akit valgyonnal le lehet kenyezni. Mit ér az egész, ha nem láthatom a kék eget, ha nem növeszthetek friss zöld növényeket a földből?

– Kék eget nem adhatok – mondja félíg-meddig bosszúsan –, de várj csak, mutatok mást, hátha az jobban fog tetszeni neked.

Elkanyarodunk, elhagyjuk a Sztüx folyót, integetünk Kharónnak, a révésznek, akinek a hajóján most is szép számban tolongtak az átkelni vágyó lelkek, majd elfordulunk a Léthé egyik mellékága felé. Ez a feledés folyója, és látom, hogy mellette egy hatalmas barlangfolyosó nyílik a hegy belsejébe. Lelkek állnak sorban a bejáratnál, kíváncsian megbámulom őket, miközben le hagyjuk a tömeget, és behajtunk a barlangba. A falakon apró kristályszelencék sorakoznak, mindegyikben kicsi, fehér felhő gomolyog.

– Mi ez? – kérdezem döbbenten.

– Az emberek emlékei – mondja a jövőőbelim. – Amikor a halandók átkelnek, az emlékeik idekerülnek. – Jelentősegteljes pillantást vet rám, és azt mondja: – A tiéd lehet az összes. Te döntheted el, ki és mennyi emléket kapjon vissza, amikor átlép a Boldogok Szigetére.

– És azok, akik a Tartaroszba kerülnek?

– Ők egyetlen emléket sem kaphatnak vissza, számukra csak az örök szenvedés marad.

A lelkek felett ítélni valóban komoly dolog, igazi, felelősségteljes feladat. Mennyi emléket, mennyi emberi sorsot megismerhetnék! Mennyi szegény léleknek adhatnám vissza a reményt és az emlékeket! Tetszik, hogy a férjem ennyire megbízna bennem, és belevonna a saját munkájába. Végre nemcsak a virágokat fakasztó, tavasz-istennő lehetnék, mint odafent, anyám mellett, hanem egy teljes birodalom úrnője, olyan valaki, akire tényleges rábízna a halandók alvilági sorsát. Lopva Hádészra sandítok, aki most ismét kézbe veszi a gyeplőt, és most másfelé irányítja a lovakat.

A tekintete éjsötét, az arca komor, mint mindig, ám most, hogy jobban megfigyelem, van benne valami szomorú magányosság, és valami keserű fájdalom, mert senkije sincs, akivel megoszthatná a terheit.

– Még nem láttál mindent – jelenti ki csendesen. – Van egy utolsó hely, amit meg szeretnék osztani veled.

A Léthé folyót elhagyva sűrű, sötét erdőhöz érünk, amelynek a szívébe keskeny ösvény vezet. A lovak tudják az utat, magabiztosan vágtatnak, de az erdő fái göcsörtös ágaikkal, kusza lombjaikkal, fémesen csengő, éles leveleikkel megrémítenek. Reszketve lapulok Hádészhoz, aki megnyugtató hangon ezt suttogja a fülembe:

– Ne félj, ez lesz a legcsodálatosabb dolog, amit valaha láttál.

Mosoly bujkál a szája szegletében, a szeme pedig úgy csillog, hogy elhiszem neki, valóban különleges élmény következik.

Megállunk egy tisztáson, amelyet őszöreg fák vesznek körbe. A fák ágai a földet súrolják, valamiféle fűtökben lógó gyümölcs húzza le őket. Önkéntelenül is megtapintom a gránátalmát, és közben jobban szemügyre veszem ezeket a furcsa gyümölcsöket. Most már látom, hogy ezüstösen csillogó, puha kis buborékok azok, amelyek belsejében valami mozog és lüktet.

– Ezek itt a még meg nem született lelkek – mondja Hádész, és leszakít egyet, majd a kezembe adja. A tapintása sima és hűvös, a gömb belsejében viszont ott fickándozik a lélek. Éppen olyan türelmetlen, mint a magok, amelyeket odafent a földbe szoktam hinteni, és amelyek alig várják, hogy szárba szökkenjenek őket.

A titok nélküli szfinx

Hádész odavezet egy kúthoz a tisztás közepén. Belenézek, majd meg is érintem a tökéletesen sima víztüköröt, amelynek kék színe a fenti világ levegőjét idézi. A víz fodrozódni kezd, aztán a fodrok képekké állnak össze, és jelentek bontakoznak ki előttem az emberek életéből, a fenti világból. Látok családokat, akik gyermekre vágnak, látok egy fiatal lányt, aki Héra oltárán áldozatot mutat be gyermekáldást remélve, látok egy másikat asszonyt, aki betegségben meghalt lányát siratja és egy új lélekért könyörög, és látok egy hatalmas királyt is, akiknek a szívében azt olvasom, fiúörökös szeretne, de valahogy önkéntelenül megsejtem, még nem jött el az ideje.

Tudom, mit kell tennem. Kiválasztok egy kedves fiatal párt, és a tenyeremben tartott kis lelket óvatosan beleejtem a kútba. A víz felszíne ezüstösen fényleni kezd, apró, finom örvény keletkezik, majd a felszín újra kisimult. A lélek ebben a pillanatban megfogant.

Tetszik nekem ez a feladat, nagyon is tetszik. A belsőmet elárasztja egy eddig sosem tapasztalt boldogság. Odafordulok Hádészhoz. Az Alvilág urának szemében elismerés csillog. Letérdel előttem, megfogja a kezemet, finom csókot lehet az ujjaim hegyére, és megkérdezi:

– Perszephoné, leszel a feleségem? Leszel az Alvilág úrnője?

– Leszek – felelem gondolkodás nélkül, és beleharapok a gránátalmába.

Próbatétel az útvesztőben

Már megint közeledik egy. Hallom a tétova mozgását, a ziháló légzését, a kardja hangját, ahogy az élet ügyetle-

nül odakoccantja a labirintus falához. Hah, gondolom magamban, megint egy tökkelütött hercegecske, ezzel könnyű lesz elbánni, viszont rémesen unalmas is. Bekapom az utolsó szem olíwabogyót a tálcáról, leöblítem egy adag jóféle borral, felveszem a bikafejet, elhelyezkedem a sziklák előtt, és várom, hogy megjelenjen a fiú.

Közben elforgatok egy kart a szikla mögötti szerkezeten, mire felhangzik egy iszonytató üvöltés a mögöttem falba rejtett tölcserből. Ez az állati ordítás, majd morgás, amit Daidalosz remekül imitált az elmés kis alkalmazott segítségével, azt a célt szolgálja, hogy a labirintusban bolyongó ifjak meghallják, és elinduljanak a hang irányába. Ez a Minótauros hangja, vagyis az enyém. Daidalosz oroszlánok és valódi bikák üvöltéséből kombinálta össze ezt a remek hangot, nekem csak annyi a dolgom, hogy időről időre lejátsszam, és várjam, hogy idetaláljanak hozzám.

A fiú most megtorpan, tisztán hallok, ahogy a sarujával a közeli folyosón toporog, és magam elé képezem az arcát, ahogy falfehérré válik a rettegéstől.

Óvatos kölyök, gondolom magamban, nem az a tipikus hős, nem rohan fejfel a falnak. Az a legutóbbi, az a Thészeusz ilyenkor már kivont karddal és habzó szájjal száguldott felém, hogy alig bírtam elugrani előle, és csak az mentett meg, hogy még időben el tudtam oltani a fáklyákat. A sötét nekem dolgozik, olyankor minden sokkal könnyebb. Itt a labirintus közepén, ebben a teremben minden nekem dolgozik, minden szeglet, minden kődarab, minden titkos zug és rejtett ajtó, és persze a felvonók, amelyek segítenek,

hogy észrevétlenül közlekedhessek a labirintus alsó és felső szintjei között. Amikor az az ostoba Thészeusz hirtelen rám támadt, éppen csak sikerült a sziklák mögé rejtett bikafejet elé dobnom – a korábban lefejezett emberi test már mögöttem várta – én pedig beugrottam abba a gödörbe, amely a felvonó biztonságát jelentette, és leszálltam vele ide, az alsó szintre, a saját lakosztályomba. Mire Thészeusz ismét fáklyát gyújtott, mire észrevette, hogy legyőzte a Minótauroszt én már kecskesajtot és finom kalácsot eszegettem a saját kuckóm biztonságában, és csak a fejemet csóváltam, mert ilyen ostoba hercegecskével, mint ez a Thészeusz, még soha életemben nem találkoztam.

Ezeknek a fiataloknak fogalmuk sincs az útvesztő lényegéről, és csak kevesen jönnek rá, mi is az egész bolyongásuknak a célja. Természetesen nem az, hogy engem a szörnyeteget legyőzzenek, bár ők kivétel nélkül mind ezt hiszik, legalábbis így indulnak útnak. Az útvesztő róluk magukról szól, olyan próbatételt kínál, amelyben megismerhetik magukat, és ha jól járnak végig az utat, a végén hatalmas jutalomban részesülhetnek. Eddig mindössze három fiatal fiú és két lány jött rá, hogy mi a valódi jutalom. A legtöbben megelégszenek a bátorság próbájával, vagyis azzal, hogy amikor végre elérnek a labirintus közepébe, és találkoznak velem, megpróbálnak megtámadni és megölni. Ilyenkor mindössze egyetlen jutalmat kapnak: a levágott bikafejet, amelyről azt hiszik, ők csapták le a szörny testéről, és aztán mehetnek szabadon, hogy eldicsekedjenek az egész világnak a bátor tetteikkel, majd pedig jól össze-

vesszenek azon, hogy melyikük is ölt meg engem igazából.

Még soha senkit sem öltem meg a labirintusban, nem is lenne gyomrom az ilyesmihez. Persze a hatás kedvéért minden folyosó tele van csontokkal, olykor emberi vérrel is, hogy még rémisztőbbnek hasson az egész. Daidalosz elmés gépei még árnyékokat is tudnak csinálni, és a borzalmas üvöltés valóban úgy hangzik, mintha egy szörnyűséges lény torkán jönne ki. A labirintus maga is változtatja a folyosóit, ha valaki túl könnyen jutna el hozzám, Daidalosz odafentről figyel, és gondoskodik róla, hogy a falak máshová kerüljenek, az út nehezebbé váljon és tovább tartson. Ez alatt persze a bátor hősnek rengeteg ideje marad gondolkodni és eldönteni, mit is kezdjen a félelmével. Vannak, akik már az elején megfutamodnak, és visszarahannak a bejárathoz. Arra azért mindenkinek van esze, hogy egy fonalat hozzon, és azt visszagombolyítva elérje az ajtót. Mások gyorsan végigmennek az úton, mert vad tűz lobog bennük, és mindenképpen vérre szomjaznak. Az én véremre. Ezeket valahol sajnálom is, hiszen ők nem a bátorság próbáját állják ki, hanem csak kielégítik gyilkolási ösztöneiket. Belőlük lesznek a zsarnokok, akik szemrebbenés nélkül értelmetlen háborúkba küldik majd fiatal harcosaikat. Legszívesebben elpusztítanám őket, mindössze egyetlen mozdulatomban kerülné, de a szabály az szabály: én a labirintusban nem ölhetek meg senkit.

A fiú a folyosón végre összeszedi a bátorságát, és hallom, ahogy elindul. A szörny üvöltését most morgás váltja fel: ez a saját hangom, régóta jól begyakoroltam, igyekszem minél ijesztőbben

csinálni. A legény végül elélem lép a járatból, kivont kardját maga előtt tartja, és úgy szorítja a markolatát, hogy látom, teljesen belefehéredtek az ujjai. Lassan közeledik hozzám, lépésről lépésre, és egyetlen pillanatra sem veszi le rólam a tekintetét.

Fiatal, jóképű kölyök, okos a szeme, és ahogy lassan odaér hozzám, látom, hogy finom szövésű ruhát visel, olyan tunikát, amelynek a készítését csak egyetlen szigeten készítik, rögtön tudom is, hogy hol, Ithakán. Nem mozdulok, várom, hogy még közelebb jöjjön, a kezem már a falba rejtett kallantyún, azt kell elfordítanom abban a pillanatban, ahogy lendíti a kardját. A szerkezet kioltja a fáklyákat, a sötétben félre kell ugranom, miközben odadobom neki a bikafejet, majd leereszkedem a felvonón, és megvárom, míg távozik a teremből. Izzadok a bikamaszk alatt, még erőteljesebben hörgök, kicsit előre is mozdulok, hátha most támad, hátha jönne már, de a fiú semmi ilyesmit nem tesz, hanem egyszer csak megtorpan, és leereszti a kardját.

Úgy méreget engem, olyan figyelemmel, hogy érzem, ez most más lesz, ez a fiú nem olyan, mint a többi. Ez okos, és képes lehet rá, hogy megértse, miről szól a labirintus. Odapillant a tálcára, amin ott hevernek az olíva-bogyó magjai, mellette a kulacs, amiből korábban a bort ittam. *Ó, milyen figyelmetlen vagyok!*, korholom magamat, de közben egyre inkább érdekel ez a ravasz kis kölyök itt előttem, aki a fejét kissé oldalra hajtva kíváncsian bámul engem. Hátra lép egyet, megpróbál körbejárni én pedig ebben a pillanatban csendben maradok, mert már nincs értelme a morgásnak.

Ez a fiú tudja, hogy itt semmi sem az, aminek látszik.

– Elnézést – szólal meg hirtelen –, de úgy hallottam, valamiféle próbatételt kellene itt kiállnom.

Felsóhajtok. Elveszem a kezemet a szerkezetről, lassú, megfontolt mozdulatokkal odanyúlok a nyakamhoz, és óvatosan lehúzó a fejemről a bikamaszket.

A fiú meghátrál, és szemmel láthatólag megdöbben. Mindenre számíthatott, csak éppen erre nem. Egy ráncos öregasszony áll előtte, egy valódi szibilla. Most, hogy már tudja, ki vagyok, elkezdődhet a valódi játszma.

– Nem kell félni – nyugtatom meg. – Ez csak a munkaruhám. Mi a neved?

– Télemakhosz – mondja ő, és közelebb jön.

A neve ismerősen cseng. *Hát persze!*, jut az eszembe, amikor jobban megnézem őt magamnak. Pénélopé és Odüsszeusz fia. Egészen kicsi kölyök volt még, amikor utoljára láttam, amikor az anyja a bölcsőjében ringatta, és elhívtak, hogy áldást mondjak rá. A tunikája is az anyja munkája, csak Pénélopé finom ujjai képesek ilyen tökéletes szövésre.

– Télemakhosz – szólítom meg –, a próbatételt kiálltad, hiszen rájöttél arra, ki vagyok valójában. Így most az a jutalmad, hogy feltehetsz nekem egy kérdést a jövőről, vagy a múltról.

A fiú közelebb húzódik hozzám, a szeme csillog, viszont annyi szomorúság van benne, hogy megsajnálom. Bárcsak jót kérdezne, fohászkodom, mert tetszik nekem ez a kis legény, és nem szeretném, hogy valami ostobaságra vesztgesse el élete nagy lehetőségét. Akik idáig eljutottak, többnyire olyan unalmas dolgokat kérdeztek,

mint hogy mikor jön el a haláluk órája, gazdagok lesznek-e vagy éppen híresek, vagy mit kell tenniük ahhoz, hogy ennek vagy amannak a királynak a lánya vagy fia beléjük szeressen. Csupa hóbotos kérdés, könnyű kis jóslatok, és őszintén vágyom már arra, hogy valaki végre valami izgalmas kérdést tegyen fel nekem.

A fiú töpreng egy kicsit, aztán előhozakodik a kérdéssel:

– Arra válaszolj, hogy az apám, Odüsszeusz miért nem jött haza hozzánk?

Nos, ez a kérdés valóban meglep. Nézem a fiút, és látom, mi kavarog a lelkében: azt hiszi, az apja nem szeretni már őt és az anyját, azt hiszi, már el is felejtette őket, és máshol alapított új családot, vagy, ami még rosszabb, azért nem tért haza hozzájuk, mert már nincs is életben. Felidézem magamban Odüsszeusz alakját: a ravasz cselszövőt, a bátor harcost, aki kénytelen elhagyni a családját, hogy háborúba vonuljon Trója ellen. Minél erősebben gondolok rá, annál inkább látom magam előtt, hogy a háború után ő bizony elindult hazafelé a feleségéhez és a kisfiához, csak hogy sok akadály gördült az útjába, amelyek nemhogy közelebb vitték volna, hanem még messzebb sodorták az otthonától. Majdnem tíz éve bolyongott már a tengereken, közben Télemakhosz felnőtt, és annyira vágyott már az apja után, hogy maga is útra kelt, kalandos utazások során az apja nyomába eredt, mert mindenáron találkozni akart vele. A hozzám hasonló látók egyszerre látják a múltat és a jövőt, én viszont látom a jelent is az egymástól távoli helyszíneken, látom például, hogy Odüsszeusz most is küszködik,

de már úton van, végre túljutott a nehézségein, rövidesen hazatér. És azt is látom, hogy az elmúlt hetekben apa és fia útja éppen csak hajszállal került el egymást, hogy a rosszindulatú istenek, különösen Poszeidón, úgy intézte, Odüsszeusz hajója messzebb sodródjon éppen akkor, amikor megpillanthatta volna Télemakhosz hajóját.

– Az apád nem azért nem ment vissza hozzátok, mert nem akart – felelem végül, és a szemébe nézek. – Azért nem tért vissza, mert nem lehetett. Sokan és sokféleképpen akadályozták az útja során. De mindennap gondol rád és az édesanyádra. A találkozás közelebb van, mint hinnéd.

Elmosolyodik, és felsóhajt.

– Már csak egy kérdésem van – szóval meg hirtelen.

– Nem lehet több kérdésed – szögezem le.

– Nem jóslatot kérek, szibilla, hanem csak egy tanácsot.

– Az más – bólintok. – Akkor ki vele.

– Félek, hogy ha apám hazatér, csalódní fog bennem. A távollétében anyámnak sok kérője akadt. Félek, végül hozzámegy az egyikükhöz. De eddig nem mertem szembeszállni egyikükkel sem, mert gyáva vagyok.

Rövid szünetet tart, és lesüti a szemét.

– Igen, valójában félek tőlük – ismétli meg. – Nem merek egyet sem kihívni közülük. És most nem tudom, mit tegyek, hogy megakadályozzam anyám új házasságát. Hogyan győztem meg az anyámat, hogy várjon továbbra is az apámra?

Érzem, hogy elrévülök, és ismét a jelen képei jelennek meg előttem. Látom magam előtt Pénélopét, ahogy

egész nap szövöget, és éjszaka visszafejt, amit napközben a szövőszéken dolgozott. A kérőinek azt mondja, akkor ad választ a házassági ajánlatokra, csak akkor választ közölük, ha elkészült a szötteével. Okos asszony, a szerelme a férje iránt pedig töretlen.

Azt felelem az ifjúnak:

– Jobban kell bíznod az anyádban. Ami pedig téged illet: nem vagy gyáva. Hiszen be mertél jönni a labirintusba is, igaz? Pedig úgy hitted, egy szörnyeteggel fogsz itt találkozni.

Nézem a csillogó szemű legényt, és megállapítom, hogy éppen olyan eszes, mint az apja.

– Hallottad a mondást, hogy többet ésszel, mint erővel? – kérdezem tőle, mire bólint. – Nos, ha ezt szem előtt tartod, éppen olyan ügyesen forgathatod a szerencsédet, mint az apád. Térj haza nyugodtan, és meglátod, minden jóra fordul.

– Köszönöm a jó tanácsot – hajol meg előttem.

Aztán rámutat a szikla mögül ki-kandikáló levágott bikafejre.

– Esetleg azt elkérhetném?

– Minek az neked? – húzom össze a szemöldökömet.

– Mégsem mehetek úgy ki innen, mint aki megfutamodott a Minó-tauros elöl – jelenti ki és ravaszul elmosolyodik.

Tetszik nekem ez a kölyök, egyre jobban tetszik. Természetesen neki adom a bikafejet.

– Várj, elmagyarázom, hogy juthatsz ki a labirintusból.

– Nem szükséges – feleli, miközben becsomagolja a fejet, és a vállára veszi. – Megjegyeztem az utat. Mindent köszönök, szibilla. További jó munkát!

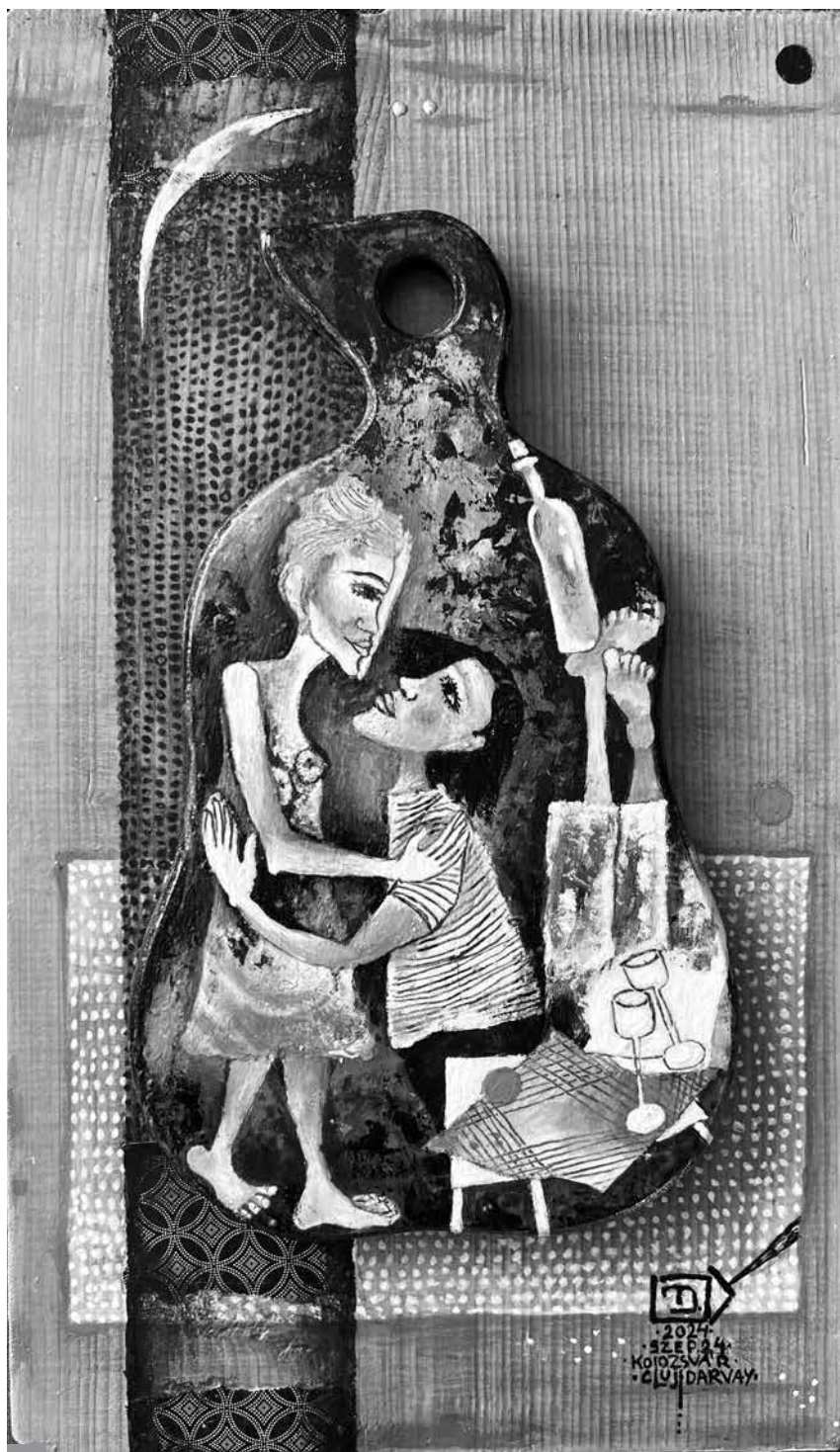
Integetünk egymásnak, még egy darabig el is kísérem, majd megállok, és hosszan nézem, ahogy az alakja távolodik a fáklyáktól megvilágított folyosón. Visszamegyek a terembe, iszom egy korty bort, aztán pihenek egy kicsit, miközben jóleső boldogság járja át a szívemet. Egy fél napig pihenek így, aztán estefelé meghallom a fejem fölött Daidalosz hangját és a fogaskerek csikorgását. Az építész újra átrendezte a labirintust. Valahol a távolban zár kattan. Gondosan elpakolom a vacsorám maradványait, felveszem a bikamaszkot, és elfoglalom a helyemet a terem közepén.

Jöhet a következő.

Talósz átváltozása

Naponta háromszor kerülöm meg a szigetet, és figyelem a tengert, nehogy ellenség közeledjen. Olyan jó a szemem, olyan messzire ellátok, hogy a támadó hajó még észre sem vette Krétát, én viszont már látom őt, és kiválasztom a legnagyobb szikladarabot, amivel megdobom, és elsüllyesztem. A karom erős, pontosan dobok, és mindig találok. Óriás vagyok, mondják rólam, kemény katona, aki felesküdt Kréta és Minósz király védelmére. Apám, Héphasztosz büszke lenne rám, ha látna, de nem tudom, mit gondol rólam igazából, hiszen nagyon ritkán látogat meg.

Most is úton vagyok, kerülöm a szigetet, kémlelem a messzeséget. Gyönyörű tiszta az ég, a tenger morajlásával csak a lépteim nyomán támadó apró földrengések kelhetnek versenyre. Hirtelen észreveszem, hogy gyerekek közelednek felém: vidáman

Éjféli találkozás

integetve szaladnak oda hozzám, és nevetve kiáltják:

– Talósz! Talósz! Vegyél fel minket!

Szeretem ezeket a kölyköket, ők az én kis barátaim. Ha tiszta a horizont, ha nem jön idegen hajó és éppen semmi dolgom, megengedem nekik, hogy rajtam utazzák körbe a szigetet. Felveszem őket a kezembe – hárman is elférnek a tenyeremben – vagy a vállamra rakom őket, és miközben lépkedek, ők sikoltoznak a boldogságtól. Persze, úgy tesznek, mintha félnének, rémisztő lehet nekik az a magasság, ahol az én vállam kezdődik, de igazából rettentően élvezik. Néha Minósz király is lejön a partra, megnézi, ahogy dolgozom, vagy bemutat egy díszes ruhákba öltözött királyi küldöttségnek. Ő nem sokat szól hozzám, inkább csak rövid utasításokat ad, amelyeket végre kell hajtanom. A gyerekekkel viszont más a helyzet, ők szívesen és sokat beszélgetnek velem. Eleinte megrémültek, amikor az első szavakat formáltam, és való igaz, hogy a hangom reszelősen csengett. Inkább hangzott üvöltésnek, mint emberi beszédnek. De aztán sokat gyakoroltam, és ma már bárkivel megértem magamat.

A gyerekektől tudtam meg, hogy én nem vagyok ember. A hír letaglózott.

– Ha nem vagyok ember, akkor mi vagyok? – kérdeztem tőlük csodálkozáva.

Egyszerre csicseregték a választ, mint valami türelmetlen madárkák:

– Automata! Gépember! Bronzóriás! Katona!

Eltöprengtem a szavaikon. Tény, hogy mindig is magasabb voltam, mint a szigetlakók, de hát a küklopszok is nagyon magasak. Az is tény, hogy a testem kemény fémlemezekből

készült, apám, Héphaisztosz bronzból csinálta, a fejem a sisak is ugyanebből az anyagból készült, és csak úgy csillogott a reggeli napsütésben. Egyszer megnéztem magamat egy tó tükrében, és észrevettem, hogy a szemeim üregébe két fényesre csiszolt lencsét ágyaztak be, azokkal láttam olyan jó messzire. Az arcom maga is szögletesebbnek tűnt, mint az átlagos emberi arc, a szám úgy adott hangot, hogy keskenyebb, vékonyabb lemezek préselődtek egymásnak, de mindezt leszámítva én addig embernek gondoltam magamat, csak kicsit tökéletesebbnek és félelmetesebbnek, mint a többiek.

– De hát mégis miben különbözünk? – kérdezgettem olykor a kis barátaimtól.

– Mi születtünk, téged csináltak.

– Ebben igazatok van.

– A mi testünk hús és vér. A tiéd fém.

– Ebben is igazatok van.

Eszembe jutott, hogy vérem az nekem is van, vagyis egyetlen ér húzódik a fejem búbjától hátul a lábam végéig, pontosabban a sarkamig, és ezt apám, Héphaisztosz ichorral, egy sűrű, aranyló folyadékkal töltötte tele. Néha, amikor meglátogatott, kivett egy dugaszt a jobb hátsó sarkamból, és hagyta, hogy eltávozzon belőlem ez a folyadék, majd újjal töltötte meg a testemet. Ilyenkor mindig sokkal erősebbnek éreztem magamat.

– Mi másban különbözünk még?

– Mi élőlények vagyunk, te nem.

– De hiszen én is mozgok, beszélek, és vannak érzéseim. Miért mondjátok, hogy nem vagyok élőlény?

Ezen most ők gondolkodtak el. Az egyik pufók kisfiú végül diadalittasan kivágta:

–Anyám azt mondja, azért nem vagy ember, mert neked nincs lelked.

– Mi az a lélek?

A kis barátaim most elbizonytalanodtak, és nem tudtak pontos választ adni. Megkérdeztem a parton a hálókát foltozó idős halászokat is a lélek dolgában, és tőlük megtudtam, hogy az egy láthatatlan, megfoghatatlan valami, ami tovább él, miután a test meghalt. Elemi erővel csapott belém a felismerés, hogy az embereknek örök életük van, nekem viszont nincs. Úgy elkeseredtem, hogy napokig nem szóltam senkihez, és azon töprengtem, hogyan érhetném el én is a halhatatlanságot.

– Lelket akarok – mondtam apámnak, amikor legutóbb meglátogatott.

– Kérlek, változtass engem emberré.

Héphaisztosz úgy megdöbbsent, hogy kiejtette a kezéből a kis fogaskereket, amit pedig éppen a könyökömbé kívánt behelyezni.

– Ki mondta, hogy nincs lelked?

– kérdezte, és bosszúsan összehúzta sűrű szemöldökét.

– Az öreg halászok a parton. Kérlek, változtass emberré! – kértem újra.

– Az vagy, ami vagy, Talósz – felelte Héphaisztosz, és befejezte a szerelésemet. – Fogadd el, és törődj bele!

–De ez nem igazságos! – vitatkoztam vele. – Nem szolgálta-e jól az elmúlt években, apám? Nem voltam-e hűséges és engedelmes fiad? Sokat gondolkodtam, és úgy gondolom, megérdemlem, hogy én is örökké élhessek.

–Nem azért hoztalak létre, hogy gondolkodj – mordult rám Héphaisztosz. – Hanem azért, hogy elvégezd a feladatodat.

A vitát lezártnak tekintette, és ott hagyott. Többet aztán hosszú ideig

nem is látogatott meg, én pedig azóta minden reggel, amikor elhaladok a parton, és megcsodálom a napfelkeltét azon töprengök, mit is kellene tennem ahhoz, hogy végre átváltozhassak. Mert hiába folyik bennem az ichor, az istenek vére, ha nem társul hozzá valódi lélek. Szomorúan figyelem a törékeny testű embereket: milyen rövid ideig élnek, mennyi betegséggel küszködnek! Gyenge a húsuk és a csontjuk, elég nekik egy kis lökés, és máris a nyakukat törik. Engem megdobálhatnak kövekkel, megtámadhatnak karddal és íjjal, meg sem érzem. Testemet vastag bronzpáncél fedi, és ha az ellenség mégis partot érne, és elérne hozzám, egyszerűen megragadom, és a mellkasomhoz emelem őket, hogy hatalmas karjaim szorításában összeroppantsam őket. Akit nem tudok így elpusztítani, azzal másként végzek: hőt bocsátok ki, és egyszerűen elégetem őket. Egyszóval erős és hatalmas vagyok, de mindez nem vigasztal. Én más akarok lenni, mint aminek az apám készített.

Nap mint nap egyre kedvetlenebbül róják a lábaim a köröket. Újra és újra megkerülöm a szigetet, újra és újra fogadom a halászok és a gyerekek köszöntését. Sóvárogva nézem a tengert, most először nem a hajók érdekelnek, hanem arra gondolok, milyen érzés lehet innen messzire vitorlázni, utazni, világot látni. Mi lehet a szemhatáron túl? Néha kihallgatom a tengerészek történeteit idegen világokról, királyokról és háborúkról, no meg különös lényekről. Ha megállok, és csendben maradok, hallom a fogaskerek apró mozgásának hangját a testemben. Ha elakad az egyik, már magamtól is tudom, melyik bronzlemez kell ki-

bontanom, és hogyan kell saját magamat megjavítanom. Ilyenkor arra is gondolkodok, milyen jó lenne apám, Héphaisztosz mellett dolgozni a kovácsműhelyében. De ahhoz, hogy az istenek kovácsaként dolgozhassak, hogy olyan fantasztikus eszközöket készíthessek, mint Zeusz villámai, vagy Héliosz szekere mindenképpen tüzes lélekkel kellene, hogy rendelkezzen. Hiába, nekem csak ezek az unalmas körök jutottak, gondolom, és folytatom az utamat a következő partszakasz felé.

Akkora búskomorság vesz rajtam erőt, hogy alig veszem észre a hajót, amely a kikötő felé tart. Amióta csak megkezdtem a szolgálatomat, nem vétettem ekkora hibát. Felkapok egy nagy sziklát, és megpróbálom eltalálni, de elvétem az irányt. Ilyen sem történt még soha. A hajó elképesztően fürgén mozog, gyorsan irányt vált, és behúzódik egy sziklával körülvett kis öbölbe, ahol nem tudom megközelíteni. De megállok a partszakasz mellett, és a sziklás hegyhátat méregetem. Arra gondolkodok, ha megmásznám, fentről meglephetném a betolakodókat, valódi sziklagörgeteget zúdíthatnék rájuk.

Ekkor észreveszek egy apró csónakot, és benne egy törékeny alakot. Már messziről integet, mire habozni kezdek. Egy nő az, gyönyörű hölgy, szebb, mint a mesebeli királykisasszonyok. Nem tűnik veszélyesnek, így egymagában, nekem pedig nem az a feladatom, hogy apró bárkában közeledő fegyvertelen embereket elpusztítsak. A halálszokat sem bántottam soha, így úgy döntök, inkább megvárom, mit akar ez az idegen asszony.

Most már odaér hozzám, és bátran megáll előttem. Lenézek rá: olyan ki-

csi, hogy a lábam hegyével azonnal eltaposhatnám, mégsem teszem. Várom, hogy mit fog mondani.

– Sokat hallottam rólad, hatalmas Talósz – kezdi, és a hangja lágyan cseng. – Jó szándékkal jöttünk ide, nem akarunk bántani!

– Ki vagy te? – kérdezem tőle.

– A nevem Médeia – feleli. – Azok pedig, akik a hajón maradtak, az argonauták. Biztosan hallottál már róluk, ők azok a hősök, akik Iaszón vezetésével megszerezték az aranygyapjút.

Hallottam róluk, már hogyan hallottam volna. Minden tengerész ismerte és továbbadta a történetet. A hős Iaszón kalandos útja során nehéz próbatételeket kellett kiálljon, hogy megszerezhesse a kincset, az aranygyapjút. Médeiáról is hallottam már, ő volt az a boszorkányos királylány, aki beleszeretett Iaszónba, és a varázserejét használva segített neki elaltatni egy sárkányt, ami az aranygyapjút őrizte.

– Megtisztelő a hősökkel találkozni, és veled is, úrnőm – mondom neki. – De meg kell értened, az én feladatom az, hogy Minósz király szigetétől távol tartsam az idegeneket.

– Megértem – bólint a boszorkány királylány, és közelebb lép hozzám. – Mielőtt azonban elmennénk, feltennék neked egyetlen egy kérdést.

– Mi lenne az?

– Mint tudod, nekem varázseróm van, ami képessé tesz arra, hogy megpillantsam mindenki leghőbb vágyát. Látom például, hogy te mire vágysz a legjobban. – Kis szünetet tart, miközben én a döbbenettől szóhoz sem jutok. – Lelket szeretnél, igaz? Ahhoz viszont emberré kell válnod. Én segíhetek rajtad, Talósz. Emberré tudlak változtatni.

A szavai meglepnek, és felgyújtják bennem a reményt. Eddig azt hittem, mindenféle átváltoztatásra csak az istenek képesek. De Médeia hangja roppant meggyőzően cseng.

– Valóban meg tudnád tenni? – kérdezem.

– Igen – válaszolja. – Nézz a szemembe, és ismételd utánam a varázsigéket.

Furcsa, lágy hangon énekelni kezd, majd egy-egy elénekelt szakasz után varázsigéket szaval, amelyeket utána kell ismételnem. Szívesen megteszem, és közben türelmetlenül várom, hogy mikor kezdődik az átváltozás.

Nemsokára döbbszerűen tapasztalom, hogy megrogyannak a lábaim, és már alig bírom tartani az egyensúlyomat. Lepillantok a lábam elé, és megrökönyödve figyelem, ahogy egy aranyló színű tócsa terebélyesedik a talpaim alatt.

Az ichor!, ismerem fel a testemben keringő folyadékot. Megpróbálok megfordulni, de csak félig meddig sikerül, viszont most már látom, hogy Médeia társai alattomos módon mögém lopakodtak, kihúzták a sarkamból a dugaszt, és hagyták kifolyni az éltető nedűt a testemből. Ichor nélkül nem bírok mozogni, a térdem megrogyan, és hallom, amint a mellkasomban a fogaskerek egyre halkabban kattognak.

– Becsaptatok! – hörgöm. – Átkozott boszorkány!

Többet aztán nem bírok beszélni, mert a szám sem mozdul többé. Fél térdre rogyok, majd teljesen eldőlök, végig a parton. Minden látok és hallok magam körül, és arra gondolok, milyen ostoba is voltam, hogy hittem ennek a boszorkánynak. Tessék, a nagy Talósz, az óriás védelmező, Kréta büszkesége

most itt hever, mert ellenszegült saját feladatának, és úgy gondolta, többre érdemes, mint amire eredetileg készítették. Fogalmam sincs, mit művel most Iaszón és Médeia, és az argonauták. Látom, hogy elindulnak a királyi palota irányába. Talán kifosztják egész Krétát. Talán szövetséget kötnek Minósszal.

Ó, mennyire szeretnék még egyszer felállni, lépkedni, az unalmas köröket róni a sziget körül, és hallgatni a tengerészek meséit vagy a gyerekek vidám csacsogását! Ám örök mozdulatlanságra vagyok kárhoztatva, és csak figyelhetem, hogyan zajlik körülöttem az élet. A halászok jönnek-mennek körülöttem, a gyerekek felnőnek, és a helyüket újabb gyerekek veszik át, akik néha meglátogatnak, és legkedvesebb elfoglaltságuk az, hogy kavicokkal megdobálják fémtestemet. A vállaimon és a fejem búbján madarak építenek fészket, lábujjaim közé hálót feszítenek a halászok, és azon szárítják a kifogott halakat. Némi erő még pislákol bennem, megpróbálok beszélni, de a számon az ő fülüknek érthetetlen surrogás és sípolás jön ki. Így hát nem marad más a számomra, mint az, hogy a madarak röptét figyeljem, a közeledő hajókat, amelyek néha ellenségesek, néha viszont békés kereskedőket hoznak, és a saját sorsomon merengjek. Egyszer azt is észreveszem, hogy a sziget közepéről, a labirintus tetejéről két szárnyas alak röppen fel, és elvitorlázik a tenger felé. Felismerem őket: Daidalosz az, és a fia Ikarosz. A szemem még most is jó messzire ellát, ki tudom venni a mester által épített szárnyakat. Lám, milyen okos Daidalosz, bizonyára megelégedte, hogy Minósz király annyira

ideje fogságban tartja, és úgy döntött, végre megszökik. Irigykedve figyelem a két alak röptét, és miközben magam is a szabadságra vágyom, elfog a keserűség. Bárcsak sose akartam volna ember lenni! Még soha nem éreztem magam ennyire magányosnak.

Egy napon aztán arra leszek figyelmes, hogy egy szakállas, púpos alak közeledik felém a fövényem. Az egyik lábára sántít. Azonnal felismerem: Héphaisztosz az, az apám! Amikor odaér hozzám, felmászik a mellkasomra, és kifeszíti a bronzlemezeket, amelyek a testem legbelső, legértékesebb szerkezeteit védik.

– Sajnálom, apám – mondom neki. – Nem tudtam teljesíteni a feladatomat. Bocsáss meg, hogy csalódást okoztam. Mindez azért történt, mert halhatatlan lélekre vágytam.

Röviden elmesélem neki, hogyan bánt el velem Médeia. A hangom egyre gyengül, csak sípolás jön ki a számon, de tudom, hogy Héphaisztosz így is érti minden szavamat. Figyelmesen végighallgat, megcsóválja a fejét, még egyszer utoljára megnéz magának, úgy tűnik, mintha könnycseppeket is ejtene értem. Aztán egyszer csak látom, amint kivesz a mellkasomból egy kicsi, fénylő gömböt. Hirtelen rádöbbenek, hogy ez lehet a szívem. Sosem gondoltam volna, hogy nekem is van szívem. Ám ekkor minden elhomályosodik előttem, és végül mindent beborít a sötétség.

Fogalmam sincs, mennyi ideig voltam a sötétségben. Amikor kinyitom a szememet, egy asztalon fekszem, és amikor felülök és szétnézek, rájövök, hogy egy kovácsműhely az. Küklopszok jönnek-mennek körülöttem, csattognak a kalapácsok az üllőkön, szikrák röpködnek mindenfelé. Leszállok az

asztallapról, és óvatosan teszek néhány lépést. Különös, minden nagyon furcsa, valahogy minden megváltozott bennem. Először is: már nem vagyok olyan magas, mint korábban. Most a küklopszok óriásnak tűnnek hozzám képest. Nem bántanak, nem is szólnak hozzám, közömbösen elhaladnak mellettem. A testem más, mint azelőtt. Körülbelül egy átlagos ember méretével rendelkezem. Jobban megvizsgálom a karomat és a lábamat: úgy érzem, még mindig bronzból készült lapok fedik, ám most valahogy puhábbak, hajlékonyabbak, mintha igazi húsból készítették volna. Megnézem magam egy vödör vízben: az arcom jobban kidolgozott, sokkal jobban hasonlítok egy valódi emberre. Óvatosan felhajtom a karomat borító egyik fémlapocskát: ezernyi apró eret fedezek fel magamban, amelyekben ichor kering. Felemelek egy nehéz pörölyt, és megállapítom, hogy az erőm a régi. Játszva megpörgetem a fejem fölött az asztalt is. Tetszik az új testem. És van valami, valami különös, új érzés, valami eddig még sohasem tapasztalt zsibongás és izgalom, amiről úgy érzem, mindjárt széthasítja a mellkasomat. A szemembe könnycseppek gyűlnek, és legördülnek az arcomon.

Ez a sírás, gondolom döbbsen. És ha tudok sírni, akkor lehet, hogy ember vagyok!

Kimegyek a teremből, és egy még nagyobb helyiségbe jutok. Héphaisztosz egy barlangban alakította ki a műhelyét, egy hatalmas, tágas sziklateremben, ahol hatalmas és titokzatos gépezetek, és óriásira nőtt küklopszok segítik a munkáját. Megpillantom az apámat, ahogy éppen az egyik ülőn dolgozik egy csodálatos kardon. Odalépek hozzá, a kezembe veszek egy

kalapácsot, és magam is munkához látok. Felpillant, biccent felém, és most először mosolyra húzza a száját.

– Apám, akkor most emberré váltam, igaz? – teszem fel neki a kérdést, amikor szusszanásnyi szünetet tartunk.

– Nem fiam. Most sem vagy ember.

– Akkor mi vagyok?

– Isten vagy. Ichor kering az ereidben, és kaptál lelket is, ami halhatatlanná tesz.

A boldogságtól szóhoz sem jutok. Csak annyit kérdezek még:

– Hogyhogy van lelkem? Honnan kaptam?

Megdörzsöli a szakállát, rám hunyórit, és azt mondja:

– A sajátomból adtam át neked egy darabkát.

Aztán nem szólunk többet egymáshoz, hanem folytatjuk a munkát egészen reggelig.

BÖKÖS BORBÁLA 1981-ben született Nagyváradon. Egyetemi tanulmányait itt végezte angol nyelv és irodalom szakon, majd a Debreceni Egyetemen szerzett doktori fokozatot irodalomtudományból. Jelenleg Nagyváradon él és a Partiumi Keresztény Egyetem oktatójaként dolgozik. Történelmi regényeket, meséket, és ifjúsági fantasy regényeket ír, első nagy sikerű meseregénye, a *Szmirkó*, 2015-ben jelent meg. Regényeiben és novelláiban szívesen nyúl vissza a magyar történelem különféle korszakaihoz, illetve az erdélyi néphagyományokhoz. Szenvedélye a történelem, a mitológia, és a különféle népek meséinek a gyűjtése. Szülőföldjének kulturális örökségét egyedi hangvételű történeteinek keresztül szeretné megismertetni a szélesebb olvasóközönséggel. *Garabonciások* című könyve 2024-ben jelent meg a Ciceró Kiadónál.

Az aranyhal éneke

Müller Dezső

Anyámhoz

Jó Anyámnak a halálos ágyon
egy volt a gondja
ezután hogy fog élni
legkisebb porontya

petyhüdt ajkát összehúzta
könnyeit törölte
szíve ínyvörös körtéjét
a bú kékre köszörülte

nem volt parányi nyugta
a pöttömnyi szobában
egyedül én lobogtam
dús jósága lángjában

remegő két kezével
míg nyakamat ölelte
sápadt arcom égboltja előtt
kigyulladt szemöldöke.

Mintha

(Kisfiam emlékére)

Mintha gyakran visszajönnél
tenyeredből nap buggyanna
s arcod pallosát lengetné szél

mintha csillámló folyóban állnál
homlokodon hold sütne át
s az árnyékkal messze szállnál

s mintha lényed elindulna
lépteidben fény nyargalna
eleven szád mesét szólna
s szemedből üstökös folya.

Hitvesemhez

Aki ügyel minden léptemre
hogy rögös utakon el ne essek
s a legjobban tudja
hogy tivornyázók között nincs mit keressek

aki a bőség napjaiban is
beéri kevéssel
s nyesegeti szívem vadhajtasait
szavai oltókésével

aki aggódva félt
de nem cifra asszonytól nőtől
hanem az alattomos
kétségbeeséstől

akinek rögvést elszorul a torka
ha hiányzok ha kések
s ha rám acsarkodnak
az ocsmány betegségek

s ki szívem halk motorzúgása mellett
addig virraszt békén
míg álomba szenderül
az éj hintaszékén.

Amikor nem vagy itthon

Amikor nem vagy itthon
álmukban
leomlanak a falak
s a növények megtagadják
éleszteni
magukban a zöldet

amikor nem vagy itthon
utcaporral dörzsöli be
magát a padló
s egyre inkább
megnáthásodik
a vízcsap

amikor nem vagy itthon
visszaböfenti
füstjét a kályha
s a könyvszekrénybe
bekézimunkázza
magát a csönd

Ballada a szülőföldről

Ahol a növények szemaforként
mutatják a zöldet
ahol a felhők langymeleg esővel
permetezik a kiaszott földet

ahol a pirkadat lángjától
kitárulnak az erdők
ahol sárga búzatábláktól
fénylenek a mezők

ahol domboldalhoz verődik
a nap mielőtt leesne
ahol szerény vándormadarak
röpdösnek estelente

ahol a hold fénysarlója virít
a szuroksötét éjben
ahol lomha fák ágaskodnak
a lidérces térben

s hol földereng a becsület
kristálytisztán gyorsan
ott szeretnék
összecsuklani holtan.

Anyanyelvemhez

Anyanyelvem te gyönyörű
lebegő égi köszörű
az alkonyi félhomályban
csengő szavakat érlelsz a számban

anyanyelvem te gyönyörű
izzó érc-süvegű
fénycsóváidnak csápja
köldöksinórba oltott láva

anyanyelvem te gyönyörű
hullámozó láng-hüvelyű
betűidnek hömpölygő füzére
verseket lendít szívem csücskére.

Fohász versíráskor

Tárulkozz ki
titokzatos világodból
lobogó tűzként nyargalva
a mélyből hozd föl a szentet
égyess el minden vadhajtást
ne maradjon vád ellened
a tüskéket is szedd össze
máglyatüzedre jusson lobogás
s ha elkészültél te légy a fény
a csorbíthatatlan ragyogás.

Illusztráció Bodó Márta *Újratervezés* című könyvéből

Orosz Margó

József Attilához

Mindig lázban égtél,
De ápolóid elmaradtak.
Apád csontos kezét
Apró gyermekként szorítottad,
Mint ideg a szívet.
Te tántorogtál, ő meg lépett...
Idegen föld pora
Tékozló testével eggyé lett.

Mindig lázban égtél,
De ápolóid elmaradtak.
A mama ruháját
Hiába húztad, ráncigáltad,
Csak szíved tépted ki:
Nagyon fáj! – kiáltásod lucskos
Város-szenny takarta,
S a vonatfüst szürke mocska.

Mindig lázban égtél,
De ápolóid elmaradtak.
Nem óvtak, védtek meg
A szerelmek, csak szorítottak.
Puha karosszékekben,
Hideg öntudat fényében,
Ami nem volt tiéd,
Csak hittél a másik erejében.

Mindig lázban égtél,
De ápolóid elmaradtak.
Apád, anyád, Márta,
S a többiek... élni – hagytak?
Hagytak, nem számított,
Hogy vagy: se utód, se ő, senki.

Életed szivárgó
magzatvíz – elhagyott mindenki.

A gondolatok fogságába
Hagytak belehalni.

OROSZ MARGIT (1956, Miskolc) tanár, költő, újságíró. A bánhorváti Kazinczy Gábor Általános Iskolában több mint negyvenkét évet tanított magyar-oroszcímű drámapedagógia szakos tanárként. A *Montázmagazin* újságírójaként hírt ad szűkebb és tágabb környezete kulturális eseményeiről és az ott élő művészek tevékenységéről. A *Montázmagazin* Íróklub rovatának vezetője, emellett rendszeresen publikál a magazin Kultúra rovatában, továbbá a *Kláris*, a *Magyar Múzsza*, az *Agria*, a *Hetedik*, az *Irodalmi Epreskert* című irodalmi folyóiratokban. Előadásokat tart irodalmi, nyelvészeti témákban középiskolákban, elsősorban a TIT keretei között. Közreműködik a Falvak Kultúrájáért Alapítvány kulturális, közösségi munkájában. Németh László állami díjas és Megyei Pedagógiai Díjas tanár, Mécs László Országos Irodalmi Díjas, Krúdy-ezüstérmes költő, Kláris nívódíjas, a *Montázmagazin* Alkotó-díjas újságírója, Bánhorváti díszpolgára, a Magyar Kultúra Lovagja. Tagja több irodalmi, művészeti csoportnak, többek között a Magyar Újságírók Közösségének, a Magyar Nemzeti Írószövetségnek, a Krúdy Irodalmi Körnek, a Vörösmarty Társaságnak, az Anyanyelvápolók Szövetségének. Néhány versének (*Játék*, *Akácfa fényben*, *Evezős dala*, *Utazás*, *Tavasztündér*) megzenésített változata a világhálón hallható.

I Egy pillanat bacchanáliája

Șerban Foarță

Tremolo (Tremolo)

*„Înt rovatkol a tücsök, semmivel.”
(G. Bacovia)*

Ó, ha tücsök zenél,
hangszálán Hold regél
forró nyarakon,
rád nyit hangkulcsa,
hogy éjed kigyújtsa,
mint a gramofon

Columbia lemeze,
perdülő kátrány-
tányér a tálcán,
de muzsikáló zene...
Boldog, ki kabóca
hangra ring azóta,

s kísérve úrdalát
furulyázva írta át
írónja egykoron,
milyet játszva bárhol
vághatott nádszálból,
mint Anakreón.

Boldog, ki hasonló
hűséggel rajong, ó,
s éj kerekét ezrivel
szőlős mélyén vésve
belső rezzenésre
rovátkolja semmivel...

Apró PHARE-program (Mic proiect PHARE)

Ha megnövök,
eltörpítnek,
fogam lötyög,
és selypítetek..

Ha esik, rocska
feneke véd,
bogár aprócska
tojása ebéd.

Rendfokozat ábra
a reverendám,
rézszál kulcsom tárja
tágra verandám.

Szüreti bálba
sietek, oda-
nyargal sakktábla
faragott lova.

Viszem a babám is,
csakis az enyém,
ajtó alatt máris,
nem a küszöbén.

Bélyeg a falon
függő plakát,
kakukkfűn alszom,
jóéjszakát.

A végkifejlet:
felnőve én
visszafejlek
e földtekén.

Növényi pragmatizmus (Pragmatismul legumicol)

Legédesebb a gusztá
gyümölcs augusztusra...

Görögdinnye, őszibarack
már rivalizálva
kínálkozik, húsom harapd
mohón hamarjába,
színek, illat, íz ígérnek
gyönyört, örömtelit,
mit nem mérhet meg a mérleg,
míg kosarad telik,
szőlő rád kacsint ma,
kéjjel, élvezettel
kínálkozik, mintha
boráig vezet el.

A föld kék derengésén túl

Csak hüvelyeseknél
szakad el a cérna,
ha semmibe vennél
belső indítékra
zöltséget, s jó hírért
porba taposva
kezed cukros ízért
a gyümölcsöt mossa,

ám jól nem laksz augusztusban,
mikor annyi impulzus van.

Fordította: Eszteró István

ȘERBAN FOARȚĂ 1942-ben született, Temesváron él. A kortárs román költészet egyik legjelentősebb alakja. Költői hírnevét a '70-es években alapozta meg többek között a *Phoenix* együttes számára írt dalszövegeivel (*Texte pentru Phoenix*, 1976) és a *Simpleroze* (1978) című verseskötetével. Művészetének jellemzői a játékosság és a virtuóz formai megoldások. Rendkívül termékeny szerző, munkássága több mint 75 kötetet ölel fel. Költőként, esszéistaként és műfordítóként a román kulturális élet meghatározó alkotója. Legutóbbi könyve, a *Schlimmericks* 2022-ben megjelent kétnyelvű kötet.

ESZTERÓ ISTVÁN 1941-ben született, temesvári költő, műfordító, nyugalmazott magyartanár, a bánsági magyar irodalom egyik jelentős alkotója. Költészete érzelmi és gondolati összefonódás, melyben a tárgyak élete és a személyes emlékek, valamint a „belső tájak” felfedezése fontos szerepet kap. Verseiben a filozofikus, intellektuális hangvétel, a szellemi fegyelem formai bravúrral, játékos nyelvi technikákkal egészül ki. Utóbbi kötetei a *Róma felett az ég újra lángol* (2020) és *A lírikus epizódja* (2023).

(FÉNY)KÉPES KRÓNIKA

Húsvéti fátyol

Kerekes István

KULTÚRA

A régi húsvéti szokás, a vödörből való locsolás manapság is dívik a székelyföldi, Csíkszereda és Tusnádfürdő közötti falvakban. A fiatalok az utób-

bi esztendőkből nagy lelkesedéssel elevenítették föl a régi hagyományt. Húsvéthétfőn csoportokat alkotva, vedrekkel felszerelkezve elindulnak a

NÉVJEGY

KEREKES ISTVÁN (1977, Marosvásárhely) Magyarországon élő, marosvásárhelyi származású fotóművész. Jelenleg a legtöbb díjjal bíró magyar fotós. Első magyar fotóművészként és az eddigi legfiatalabbként a kínai Csangsában vette át 2025 szeptemberében a Nemzetközi Fotóművészeti Szövetség (FIAP) *A világ legjobb fotóművésze (Best of the Best)* kitüntetését a 2023-as és 2024-es év eredményei alapján. És amire még nem volt példa a fotóművészet történetében: a 2025-ös esztendőben elért eredményei miatt újból, harmadjára is *A legjobb legjobbjának* választotta a FIAP. Három egymást követő évben eddig még soha senki nem nyerte el a rangos *Best of the Best* címet. A díjat augusztusban veszi át Rio de Janeiróban, a FIAP 37. világkongresszusán. 2018 augusztusában átvehette a jelenlegi legmagasabb kitüntetést, az Excellence FIAP/Diamond 3-t (Kiváló Művész gyémánt 3-as fokozat). Ugyancsak 2018 augusztusában Magyar Arany Érdemkereszt állami kitüntetésben részesült. A Magyar Újságírók Romániai Egyesülete (MŰRE) Brassai sajtófotó-pályázatának nagydíját háromszor nyerte el (2017, 2018 és 2020); 2019-ben és 2021-ben pedig Szathmári Pap Károly aranyéremmel jutalmazta a Brassai zsűrije. 2021-ben a 14. iPhone Photography Awards nagydíját is kiérdemelte. *Yelena* című világrekorder fényképe ez idáig közel 700 díjat nyert el 6 kontinens 62 országában. 2022 novemberében Nagyváradon volt egyéni kiállítása az Euro Foto Art Nemzetközi Egyesület szervezésében. 2025 nyara óta Marosvásárhely díszpolgára. Honlapja: www.kerekesistvan.com.

legények, a gyerkőcök külön csapatban, a suhancok, fiatal emberek megint külön kompániában. Előre megbeszélik, hová menjenek, hol fogadják őket jó szívvel, sehová sem toppannak be csak úgy váratlanul, kéretlenül. Sorra járnak háztól házig. Elvárás, hogy mind a fiúk, mind a lányok székel ruhába öltözzenek az ünnepen. A locsoló legények előbb énekelnek, aztán ketten, két oldalról megfogják a leány kezét, s egy harmadik fiú önti a vizet. A lányok persze ezután átöltöznek száraz gúnyába, a házigazdák pedig étellel, itókaival, süteménnyel

kínálják a locsolkodókat. A vödört mindig újratöltik kútvízzel annál a háznál, ahol kiürült. A legtöbb portán van kút, ahol esetleg nincs, ott vezetékes vizet öntenek a vödörbe, s mennek tovább vígan, dalolva. Olyan is előfordul, hogy fertályórát is kell gyalogolni a következő házig. Egyik alkalommal fölmásztam egy szilvafára, s fentről, a fa tetejéről fotóztam a locsolást. Így lett a kompozíció kicsit sejtelmes. A legények körében középpött a leányzó, fölötte fátyol – fényből, vízből, jókedvből, megújhódásból.

Boga Júlia

Tavasza is lehetnék

Bezárt ajtók küszöbénél,
Gyertyalángok melegénél,
Tenyeremben pihe bimbózás,
Holnapra szóló kedves simogatás.

Hanggal szálló pizének a nesze,
Ébreszti fagyott szellő páráját,
S hideg rázta báránylehők vetkőzése,
Beköszönti ágra fagyott lepke gubóját.

Holnap reggelt is lebeszél várakozás,
Szürke lepel fölötti ábrándozás,
Megnyugodott ködös napsütésben,
Követem felszáradt lépteid tavaszát.

Illattalan virágok

Állnak csendben, nem kérnek semmit,
nem vágnak többre, csak növekedni,
napfényben fürdeni, nyílni szabadon,
és táncolni végig az évszakokon.

Élnek egy napot, talán egy nyarat,
de míg nyílnak, az ég is mosolyra fakad,
hisz a virág csak arra tanít minket,
hogy minden nap újra ébred az élet.

Nem kell illat, hogy szépek legyenek,
s boldogan hajlongjanak a szélben,
ahogy reggel gyöngyöt szór rájuk az ég,
csupa fény lesz minden levéltető fészek.

Itt nincs más vágy, se hiányzó kincs,
csak a pillanat, ahogy magát hinti,
illat nélkül is teljesen egész,
az egyszerű élet jelképét visszainti.

NÉVJEGY

BOGA JÚLIA (1998, Csíkszereda) egyetemi tanulmányait Kolozsváron végezte el a bölcsészkar magyar irodalom és komparatiztika szakán. Jelenleg prózaverseket publikál a *Honvilág* című folyóiratban, illetve Magyarországon és Erdélyben is jelennek meg írásai irodalmi folyóiratokban, s román nyelven is közöl verseket, prózákat.

Novemberi séta

Illusztráció Bodó Márta *Újratervezés* című könyvéből

Ványai Fehér József

Elrejt

Szavakkal csöpögtetsz magadból,
Bíbor tükör bordó éjt hoz rám,
A vágy leölt lélek, szív szívnek
Üzen harsogó, mézes szóval.

Hiába akarsz megszületni,
Benned tanító és tanítvány
Együtt menetel a nincs felé,
Amíg az idő körbenövi.

És mégis elmúl és elárul,
Valódi alakodat szellő-
Köpeny fedí, mindig elhiszed,
Művelhető a táj és elrejt.

Mégis, mégis

Adassék sorsomra ingyen áldás,
A szent együgyűt Istennek ajánlom,
Sátoron kívül is barmotok voltam,
Szelet loptam barlangjaitokból.

Házi bölény, megálló időt húztam,
Magam elmúláshoz kötöztem,
Víg bohóc, árnyakkal hadakoztam,
Megmarad útravalóul a Semmi.

Lelkiismeret lepkeszárnyon el,
Vele a porrá tört bizalom,
Kis rajongás eldugva mélyre.

És mégis, mégis törleszkedni kell,
Üdülőparadicsom, hétköznapi pokol,
De nincs büntetés, ha nem volt bűn.

NÉVJEGY

VÁNYAI FEHÉR JÓZSEF (1959, Dévaványa) költő, író, újságíró. Az 1980-as évek óta publikál magyarországi periodikákban, a rendszerváltás után a Békés megyei sajtóban dolgozott, emellett budapesti lapokat is tudósított. Több kötet szerzője és szerkesztője, a legutóbbi 2025-ben jelent meg a Napkút Kiadónál *Ama napok után* címmel.

Bűnbe hajló suttogás

Nő buszmegállóban

Selyemcukrok a szekrény alatt

Bíró Éva

ESSZÉ

Az emlékek gyakran a váratlan helyeken bukkannak elő, apró morzsákként, mint szétszóródott selyemcukrok a padlón. Egy-egy régi boríték, félbehajtott jegyzet vagy elfeledett történet lehet az a pillanat, amely összekapcsolja múltunkat a jelennel, és megmutatja, honnan indulunk, és hová tartunk. Ez az írás a múlt kutatásának, a családi gyökök felfedezésének és a történetek erejének témáját járja körül.

Az áprilisnak mindig is úgy éreztem, különös természete van. Hogyha róla van szó, még az élet maga sem veszi teljesen komolyan a dolgokat. Egyik pillanatban napsütést küld ránk, a másikban hűvös széllel borzolja fel ugyanazt a napot. És ebben a kiszámíthatatlan változásban az embernek olykor az az érzése támad, mintha valaki odafentről tréfás kedvű kézzel kicsit megbillentené a mindennapok rendjét.

Aztán mikor a kezeim között szétzakadt a selyemcukros zacskó, és a színes golyók szanaszét gurultak a padlón, egy pillanatra én is úgy éreztem, mintha az élet apró áprilisi csínytevésébe csöppentem volna bele.

A selyemcukrok olyan hirtelenséggel gurultak szét ezer irányba a padlón egyetlen szívdobbanásnyi idő alatt, hogy azokat azonnal szem elől veszítettem, és mire felfogtam, mi történt, a lakás különböző pontjairól már egyszerre érkezett a koppanásuk halk, mégis élénk hangja, mintha a szoba maga is részt venne ebben az apró bal esetben. A cukrok nekiütődtek a bútortábláknak, elpattantak a fal mellett, majd eltűntek a szekrény, a kanapé és az asztal alatt, ott, ahol a mindennapi élet apró tárgyai és elfelejtett darabkái gyűlnek össze lassan, és ahol az ember csak akkor kezd kutatni, amikor valami váratlan okból kénytelen lehajolni értük.

Ott álltam a cafatokra szakadt zacskóval, és indokolatlan sértettséget éreztem. Mintha nem én ejtettem volna el őket, hanem ők hagytak volna el engem. Letérdeltem, és a szőnyeg lágy szálaiból mentettem ki őket, majd a félhomályos résekben tapogatva próbáltam visszagyűjteni a szétszóródott darabokat. Nem is szeretem különösebben a selyemcukrot. Nem hiányzott. Mégis kibontottam. Az ember néha csak azért tesz rendetlenséget, hogy történjen valami – gondoltam.

És valóban, az ember időnként egészen különös okokból hoz létre apró rendetlenségeket az életében: talán azért, mert a csend túlságosan rendezetté válik, vagy mert a napok egyformasága közé jólesik becsempészni egy kis fölösleges munkát, amely legalább annyira megzavarja a nyugalmat, hogy úgy érezze, történik valami.

Miközben szedegettem a zsákmányt, azon kaptam magam, hogy a mozgulataim egyre lassabbak, és a keresés valahogy kevésbé a cukorkákról, mint inkább valami másról szól, amit még magamnak sem tudok pontosan megfogalmazni. Amikor végül felegyenesedtem, belevágtam a fejem a nyitva maradt fiók sarkába, és az a fajta fájdalom villant át rajtam, amely nem dönt le lábról, de azonnal figyelmeztet. Mintha valaki röviden és határozottan kopogtatna odabentről, hogy állj meg egy pillanatra, és nézz körül.

Ezek azok a pillanatok, amelyeket régebben félvállról vettem, ma azonban már hajlamos vagyok úgy gondolni rájuk, mint aprócska égi jelekre, amelyek arra emlékeztetnek, hogy a makacsság és a kitartás között néha egészen vékony a határ. Ha nem hallgatok ezekre a jelekre, rendszerint balul sül el valami: elvágom az ujjam főzés közben, megégetem a kezem a sütőnél, vagy egyszerűen csak kimerülök a saját elszántságomban.

Ezúttal leültem.

Jobbkezemmel visszatoltam a fiókot, mielőtt azonban becsuktam volna, kivettem belőle néhány régi papírt. Nem tudtam pontosan, mit keresek, csak azt éreztem, hogy most ez következik. Leültem a szőnyegre, és magam köré pakoltam mindent: megsárgult bo-

rítékokat, félbehajtott jegyzeteket, hivatalos iratokat, amelyeket sosem volt szívem kidobni. Úgy ültem ott, mint egy amatőr nyomozó, aki végre nyomra bukkan, csak még nem tudja, pontosan mire.

Mostanában ugyanis egyre gyakrabban kapom magam azon, hogy kutatok... Az emlékeimben, a fejemben lévő rendezetlen tárhelyeken, azokban a régi rekeszekben, amelyekről sokáig azt hittem, már rég kiürültek, és amelyekről most kiderül, hogy tele vannak kicsiny, szétszórt darabokkal. Talán ezért is fordul mostanában olyan sok ember a múlt felé. Egyre gyakrabban hallani családfakutatásról, régi történetek felfedezéséről, levéltárakban keresett nevekről, és egyre többen ülnek be családállításokra is, hogy valamilyen módon megértsék azokat a láthatatlan szálakat, amelyek generációkon keresztül húzódnak az emberek között.

A módszert sokan vitatják, mások meggyőződéssel beszélnek róla, de abban talán mindenki egyetért, hogy a kérdés, amely mögötte húzódik, nagyon is valós: mennyit hordozunk magunkban azokból a történetekből, amelyeket soha nem hallottunk végig, mennyi mindent viszünk tovább anélkül, hogy tudnánk róla?

Amikor a szüleimre gondolok, legtöbbször nem történetek jutnak eszembe, hanem apró képek jelennek meg előttem. Nyár volt, szinte mindig nyár. A diófa árnyéka megvédett az udvaron, a poros föld összekoszolta mezítlábam, a hokedli nyikorgott, és a levegő még este sem akarta elengedni a nappali forróságot. A szüleim ott ültek egymás mellett, és beszélgettek valamiről, miközben én minden erőm-

mel arra figyeltem, hogy megjegyezzek valamit abból, amit mondanak.

Nem meséltek sokat.

És ha mégis, azt is inkább kellettlenül, kesernyés hangon, mintha a történetek valójában túl nehezek lennének ahhoz, hogy teljes egészükben kimondják őket. A mondatok félúton megálltak, a történetek nem zárultak le, és nekem akkor még fogalmam sem volt róla, hogy ezekből a töredékekből kell majd egyszer valamilyen módon összeraknom azt a múltat, amelyből én magam is származom.

Ahogy nőttem, ezek a félmondatok lassan elmaradtak, helyüket pedig a végnélküli veszekedések vették át, olyan szavak, amelyek csattantak, ajtók, amelyek becsapódtak, és az a feszültség, amelyről a gyerek ösztönösen érzi, hogy jobb minél messzebbre tolni a memóriájában.

Az ember gyerekként hamar megtanul szelektálni, ha muszáj.

Emberi léptékkal számolva nagyon hamar megváltoztunk, és velünk együtt a sorsunk is. Eltávolodtunk egymástól, mint azok a kavicsdarabok, amelyek valaha egy sziklához tartoztak, de a folyó lassan szétmosta őket. Ugyanabban a sodrásban haladtunk tovább, mégis mindenkit máshol rakott le az áramlat. Évekkel ezelőtt eltemettem őket. Aput egy langyos télben, amikor a föld még engedett az ásónak, anyut pedig valamikor a falevelek hullásának idején, amikor a temetőben minden lépés halk zörgést kelt. Akkor azt hittem, lezártam valamit.

Most azonban, itt ülve a szőnyegen, a papírok között döbbsentem rá igazán, hogy valójában fogalmam sincs, kik voltak ők. Nem mint szülők. Hanem mint emberek.

Mitől féltek, mire vágytak, milyen döntéseket hoztak akkor, amikor még nem voltam jelen az életükben...

Ahogy az idő az éretlen zöldalmát lassan pirosposzgássá formálja, úgy változtam én is, és ezzel együtt egyre erősebb lett bennem a kíváncsiság a múlt iránt. Nem vádakat keresek, nem igazságot, és még csak nem is magyarázatot. Csak azt a pillanatot szeretném megtalálni, amikor a faágak egymásba kapaszkodtak, azt a rügyet, amelyből végül lettem én.

Mióta a férjemmel gyerekeink vannak, gyakran mesélünk nekik. Néha tudatosan, máskor ösztönösen, a közös vacsorák közben, vagy a nap végén, amikor a rohanás végre lelassul egy kicsit.

Elmondjuk, hogyan találkoztunk, milyen hibákat követtünk el, min nevettünk a legnagyobbat, s ilyenkor azt figyelem, ahogyan ők hallgatnak. Azt, ahogy kérdeznek. És ahogy a történeteink lassan beépülnek az ő emlékeik közé.

Abban reménykedem, hogy ők – akár a szétszóródott selyemcukrok – idővel egymáshoz koccanva megtalálják a helyüket, és hogy az élet szekrénye alatt nem elvesződnek, hanem másokhoz érve, egymáshoz kapcsolódva lassan egészzé állnak össze. Hogy amikor egyszer felkerül a falra az a kép, amely a családfánkat ábrázolja, ne csupán nevek és arcok sorakozzanak rajta, hanem történetek, érintések, nevetések és csendek is – mindaz, ami végül összetartja azokat, akik egykor ugyanabból a maréknyi sorsból gurultak szét a világba.

Mert végül a történetekből nőnek ki a gyökerek.

A gyökerekből az otthon.

És csak akinek van honnan indulnia, annak lesz hová megérkeznie.

Most újra körbenézek a padlón. A legtöbb selyemcukor már visszakerült a tenyerembe, de néhány még mindig eltűnt valahol a bútorok alatt, ott, ahol a fény csak ferdén érkezik, és ahol az ember tekintete ritkán időzik el hosszabban. Nem keresem őket kétségbeesetten, mert már tudom, hogy az ilyen apró dolgoknak különös természetük van: akkor kerülnek elő, amikor az ember már nem számít rájuk.

Így vannak az emlékek is.

Évekig, néha évtizedekig rejtőznek a mindennapok szekrénye alatt, majd egyszer csak előgurulnak egy váratlan pillanatban, és csendben emlékeztetnek arra, hogy minden történet, amelyből az életünk felépül, valahol régebben kezdődött. És ha van bennünk türelem lehajolni értük, ha van bennünk bátorság megérinteni őket, akkor lassan összeállnak, mint a szét-szóródott cukorgolyók egy tenyérben, és egyszer csak világossá válik, hogy a gyökerek nem a múlt foglyai, hanem az otthon kezdetei.

Szüleim emlékére...

BÍRÓ ÉVA (Nagyvárad, 1979) a '90-es években kezdte pályafutását rádiós szerkesztőként-műsorvezetőként, majd a televíziózásban is jelentős tapasztalatot szerzett, később visszatért a rádiózás világába. Néhány éve daganatos megbetegedése miatt háttérbe szorult médiatevékenysége, azóta elkötelezett bloggerként van jelen a közösségi oldalain. 2025-ben megalapította az *Angyalmorzsa* nevű, daganatos betegeket és hozzátartozóikat támogató váradi közösségi csoportot.

Illusztráció Bodó Márta *Újratervezés* című könyvéből

Márton Károly

Áprily Lajoshoz

Van egy patak,
Halálpatak,
Látni benne
Pisztrángokat.

Vize sekély,
S mégis szalad...
Emlékezik
Reád Parajd,

Mert Áprily-ház,
S benne emlék,
Hogy ki voltál,
Ne feledjék.

Csíki Zoltán
Sikeresen,
Amíg tudta,
Önkéntesen

Évekig hát
Mesélt rólad
Turistáknak,
Hallgatóknak...

Tavaszi jelek

Ereszt
Az eresz
Jégcsapja,
Kopp-kopp,
Zenéjét
Hallatja.

Hólé
Indul a
Hó alatt,
Várja
Duzzadva
A patak.

Veréb
Csivitel
Ághegyén,
Napfény
Sapkával
A fején.

Bokor
Alján a
Hóvirág,
Jelzi
A télnek
Alkonyát.

Medve alszik

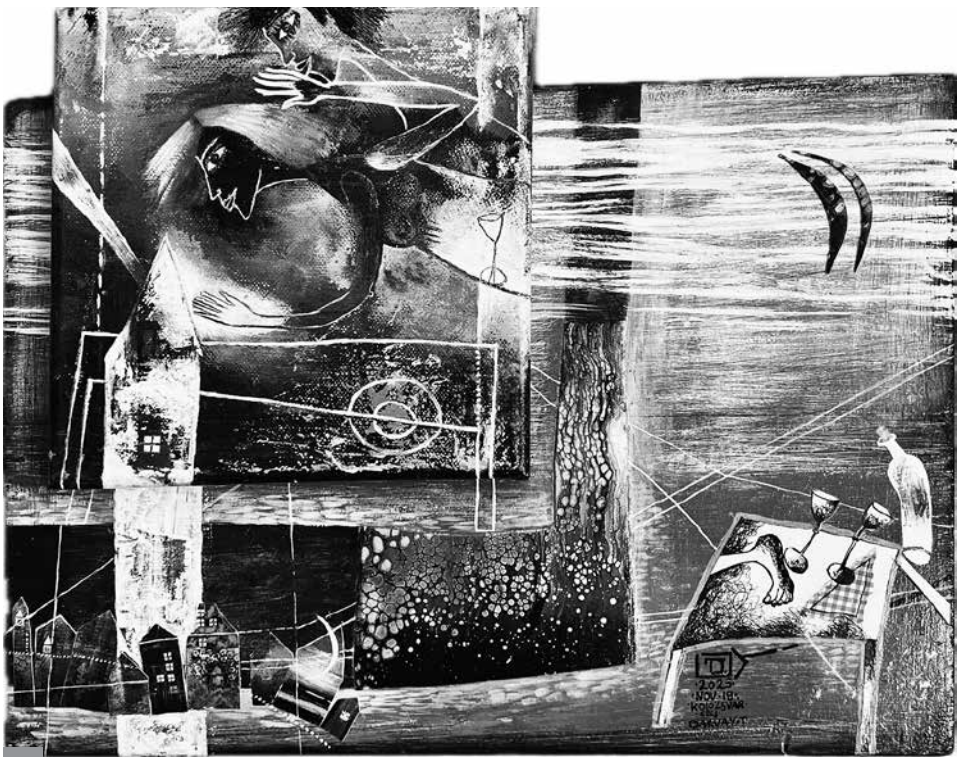
Medve alszik
Örök éjben,
Fénytől távol,
Barlangmélyben.

Medve alszik
És az álma:
Lépes mézet,
Hogy zabálja.

Medve alszik,
S addig a szél
Hóviharról,
Fagyról mesél.

NÉVJEGY

MÁRTON KÁROLY 1956. március 1-én született Nyárádszeredában, de Nyárádgálfalván nevelkedett. Jelenleg Marosvásárhelyen él. Kisebb-nagyobb rendszerességgel a következő lapokban közölt: *Múzsza*, *Erdőszentgyörgyi Figyelő*, *Hazanéző*, *Napsugár*, *Erdélyi Toll*, *Várad*, Magyarországon pedig a székesfehérvári *Vár*, a *Napút* és az *Agria* közölte írásait. Két antológiában is szerepelt: *Hazanéző a versek útján* és *Írkálók és pingálók*. Kötetei: *Fényporszemek* (2024) és *Halmazott magány* (2024).

Lebegve a tér hálójában

Hófedte melódiák

Lírai leltár, muzsikás mentsvár

Tóth Hajnal

KRÓNIKA

Elkészült hát egy nagyváradi zenész, komponista lírai leltára. *Ködből, csöndből*, József Attila-versekből, különös dallamvilágból, fájdalomból, álomból, szenvedélyből, búból, vigalomból, áldásból, gondolatokból, érzelmekből, eszmékből. Tiszta szívből. Orbán Miklós új, *Kész a leltár* című albuma februárban jelent meg, a lemezbemutató koncertet a Partiumi Keresztény Egyetem dísztermében tartotta meg művésztársaival.

Orbán Miklós nem pusztán megzenésíti a verseket. A költőhöz hasonlón ő is „tenyerébe téve a lelkét” valamiképpen meglesi a strófákban, versekben a muzsikát, a dalt. Nem volt ez másképpen előző albuma, az Ady Endre-versek ihlette *A csodák eszten-deje* esetében sem.

A most megjelent lemez zenéje is sok szálból szövődött. Progresszív rock, varázsos, lelket csöndesítő dallamok, látomásos líraiság, néha lüktető, néha zaklatott, mint az utolsó vonatzaklatolás, néha zsongítón sanzonos, néha bánatosan balladisztikus. Orbán Miklós „énekmondása”, gitárjátéka

Orbán Miklós a *Kész a leltár* lemezbemutató koncertjén

szuggesztív, Călin Pop gitárszólói sodró lendületűek. Orbán Alina és Horváth László Mircea zogorafutamai kifinomultan magával ragadók. S mindehhez alapot ad Vlad Spătar dinamikus basszusgitárjátéka.

Nyitányként szépen, tisztán csengő gyermekhang szólal meg: „De szeretnék gazdag lenni...” – hangzik el Szász Kornél előadásában. Aztán jöhet a leltár, ami igenis fölemel, és amit okvetlenül érdemes a szívünkbe rejte-

Fotók: Szegedi Éva

Orbán Alina, Orbán Miklós és Călin Pop

nünk. Fölsejlik Az a szép régi asszony sziluettje. József Attilával ücsöröghetünk képzeletben A Dunánál – talán épp Könnyű fehér ruhában. S eljutunk egészen az Ezüst életig, mígnem Szép nyári este jő. És Végül... a költő leteszi „rongy ceruzáját”... „zajtalanul és félelmesen”.

A lemezborítón Orbán Miklós őszintén gyönyörű vallomása olvasható a Vers gyógyító erejéről, csodás hatásáról. Íme, néhány idézet e gondolatsorból:

„...És amikor már nagyon betelt a pohár, újra felfedezem a verseket.

(...) Amikor minden harsog, a vers suttog. Mégis a legtisztábban hallatszódik.

A versek megvárnak. Ráérnek. Bennek a menedék – és Valaki, aki nyomatékot ad a kimondott szónak, mert őszinteség vezérli. (...) Valaki, kivel képzeletben bejárhatom a város összes rossz hírű kocsmáját, kikötve hajnal a Körös-parti sétányon, váltani néhány meghitt szót, ha akad. Valaki, aki a rakodópart alsó kövén ül, élete maga a Példa. (...)

Ha van vers... van hova hazamenni.”
Nos, aligha kell ennél több.

Kész a leltár, 2026

Orbán Miklós (próza, klasszikus gitár, dob, ütőhangszerek)

Orbán Alina (zongora)

Călin Pop (elektromos gitár)

Vlad Spătar (basszusgitár)

Horváth László Mircea (billentyűs hangszerek, zongora)

Hangszerelés: Orbán Miklós

Gyerekhang: Szász Kornél

A lemezen elhangzó szövegbetétek és versidézetek József Attila A város peremén című regényéből és az 1952-ben kiadott József Attila összes versei című kötetből származnak.

Hangmérnök: Simó Zsolt

Mastering: Jónucz Gábor

Design: Sz. Horváth István

Kiadta a World Music Egyesület

A nosztalgia egy puha, szeretettel és megértéssel teli csöndes fészek

A rendező és a dramaturg beszélget

István Zsuzsanna

INTERJÚ

A nagyváradi Szigligeti Színház idei évadának március 14-én bemutatott új előadása Anton Pavlovics Csehov *Cseresznyés kertje*. Az 1904-ben íródott drámában a múlt és a jövő, a kirekesztett valóság, a nosztalgia és a realitás, a gyermekkor és az elmúlás, ideológiák, értékrendek ütköznek egymással, és ingatják meg azt a világot, ami addig ismerős volt. A főpróbahéten arról beszélgettünk Tóth Tündével, az előadás rendezőjével, hogy számára hogyan zajlott a felkészülés és a próbafolyamat, és mit láthatnak majd a nézők. Rendezésében olyan előadás jött létre, amelyben – Csehov elképzelései szerint – a szereplők tettein és szavain megrendülve mindig akkor nevetjük el magunkat, amikor a kert elárverezésének terhe épp ránk szakadna. Ez a súly azonban mégis szép lassan, észrevétlenül ereszkedik ránk.

– Mikor szeretted meg Csehovot? Emlékszel rá, melyik drámája vagy mely előadás hatott rád olyannyira, hogy ma már ott tartasz, hogy a *Cseresznyés kert* színrevitelén dolgozol?

– Firsz, az öreg szolga szavaival élve: „régóta élek”. Olyannyira, hogy még oroszból érettségiztem. Csodálatos orosz tanárnőm volt, nemcsak a kötelező tananyagot adta át, hanem sokkal többet annál, és egész biztosan tőle maradt rám az orosz irodalom iránti szerelem. Ugyanakkor csodás tanárok ismertették meg velem Csehov drámáit a főiskolán. Csíky András alakításá-

ban láthattam Gajevet életre kelni, és Vlad Mugur *Cseresznyés kertje* volt az első találkozásom ezzel az anyaggal. Régóta vágyom rá, hogy kipróbálhassam magam rendezőként egy ilyen bonyolult, többretegű anyag színrevitelében.

– Csehov elmondása szerint ő komédiákat írt, nevének hallatán mégis sokan visszahőkölnek, mert egy hosszú, vontatott előadás jut eszükbe, melyben nem történik semmi. Miben látod te a szöveg humorát, ami a színpadi játéokban is élő tud maradni? Hogy marad meg a veszteségek fájdalma két felnevetés között?

Fotók: Vígh László Miklós

Jelenetek a *Cseresznyéskert* című előadásból

– Az egészen világos, hogy nem a klasszikus értelemben vett vígjáték Csehov darabja. Minél több elemzést olvas az ember, annál jobban tekergeti a fejét... hiszen annyi mindenről szól ez a darab... De akkor hogyan lesz ebből vígjáték? Csehov éppen a *Cseresznyéskert* negyedik felvonása kapcsán erősen méltatlankodott, amint találkozott az első rendezéssel, amelyet Sztanyiszlavszkij jegyzett; a Csehov által vágyott rövid utolsó felvonás ebben a rendezői olvasatban igen hosszúra sikerült. Finomabb szövétű ez a humor, nehezen tetten érhető, olykor ironikus. Inkább az abszurdhoz hasonlítanám... A humor a helyzetekben, a szereplők tehetetlenségében rejlik. De jól kifog rajtunk a mester. Akkor tudunk igazán harsányan nevetni dolgokon, ha mások butaságát, erkölcstelenségét, nyomorát véljük felfedezni bennük. Amint magunkra ismerünk, már keserűvé válik a tréfa.

Ez a huncut Csehov a *Cseresznyéskert* kertjelenetében a következő mondatot adja kedvenc főszereplője szájába: „Ne színdarabokon, inkább magatokon nevessetek, hogy milyen szürkén éltek, hogy mennyit beszéltek feleslegesen.” A színházi szabályok ellentmondanak ennek a csehovi váagnak. A nevetség tárgya rosszabb kell hogy legyen nálam. Saját magán nem fog nevetni a néző. Vagy mégis? Jelen pillanatban nem tudom erre a választ.

– Az előadás szövegkönyve több fordítás alapján készült el. Ezekben több pont is van, ahol máshova esnek a hangsúlyok, és azt kerestük a szerző és a fordítók szándékai között, hogy mi történik a mi szereplőinkkel. Szerinted megtaláltuk?

– Én a magam részéről a csehovi hangsúlyokat kerestem a fordításokban, te pedig abban voltál nagy segítségemre, hogy ezek magyarul pontosan azt jelentsék, amit az eredeti szöveg. Igen, szerintem jó lett a szövegkönyv.

– *Georges Banu írja a Cseresznyés kert kapcsán, hogy: „A nosztalgia segít megőrizni azt a csipetnyi, elengedhetetlen bizalmatlanságot a jövővel szemben, amely oly magabiztos, olyannyira kész kihirdetni közelgő diadalát és elkerülhetetlen bukását mindannak, amit elítél...” Neked milyen a viszonyod a múlttal? Megérthetjük egyszerre Ljubát és Lopahint is?*

– Szeretném, ha megérthetnénk mindkettőt. Ugyanakkor míg a nosztalgia egy puha, szeretettel és megértéssel teli, csöndes fészek, addig az eszmék magabiztos hírnökei mindig ijesztők. Ezt Csehov szinte próféta-szerűen átlátta. Szintén Ljuba szájába adja ezt a próféciát: „Magának óriások kellenek? Kedvesem, azok csak a mesékben jók, a valóságban félelmetesek.” Az egész huszadik század a bizonyíték, hogy az új eszmék hírnökei micsoda elkerülhetetlen pusztítás hírnökei is egyben.

– *Mit jelent Ljuba számára a cseresznyés kert?*

– A gyermekkort, amikor még minden jó volt és biztonságos... szerető szülők ölét, a megújuló természetet, a tisztaságot, a fennkölt eszméket, szere-

tetet, veszteség és fájdalom megélését, önazonosságot, örökséget mind szellemi, mind anyagi értelemben, az idő természetét, saját halandóságunkat. Nekem valamiért mindig Cseh Tamás *Fehér babák* című dala jut eszembe róla.

– *Az öreg Firsz utolsó erejével is szolgálja az urakat. Ragaszkodik hozzájuk és a saját feladatához. „Akkor volt a jó, mikor mindenki tudta, hol a helye... mikor még nem táncoltak a cselédek is a bálon... Régen jobb volt...” – mondogatja olykor. Mi lenne, ha Firsz már nem lenne a „fiatalok” között?*

– Firsz nosztalgiája és emlékezete már hiányos, nem tud hasznos lenni gazdái számára, ugyanakkor megrendítő, ahogyan utolsó leheletével is szolgál a jobbágykor utolsó szolgálja, aki már a szolgaságot önként vállalja, és éppen ezért van benne valami az Istent szolgálók nagyszerűségéből. Valamiféle önazonosság és igaz szolgálat.

– *Tudom, hogy sokat kutattál, olvastál a próbafolyamat előtt Csehovról, a drámáról és a korról, amelyben a cselekmény játszódik. Ennek köszönhetően, amikor a színészek kérdeznek, úgy beszélsz a szereplőkről, mint akiket szemé-*

lyesen ismersz. Amikor rendezel, valós találkozásokból is merítesz? Az egyik próbán említést tettél erről Sarlottával kapcsolatban, hogy valakire ráismertél benne.

– Csehov elképesztő emberismerettel írta meg a figuráit. Modern pszichológiai tudás van egy-egy figura mögött. Ma is találkozhatunk az általa megírt embertípusokkal. És igen, van olyan, hogy az ember felkiált, felnevet, hogy: naát, ez épp olyan, mint...

– *A cseresznyés kert eladásának kifeszített pillanatában végig ott van a vágy, a szerelem, és a tönkrement vagy beteljesületlen házasság témája is megnehezíti a várakozást. Van bármelyik szereplőnek esélye igazán megélni a szerelmet?*

– Érdekes szerelmek és szerelmi sokszögek dűlnak ebben a darabban. Valójában mindegyik lehetetlen, mindegyik csak valamiféle pótszer, mindegyik nevetségesen messze van a szabadon, frusztrációk és társadalmi elvárások nélküli igaz szerelemtől.

– *A rendezés szempontjából meghatározók számodra a társadalmi és a történelmi vonatkozások, amelyek ennek a közösségnek a működésére és az egyének életére kihatnak... háborúk, felkelések, ideológiák kibontakozása, amit a szereplők megélték, vagy amelyeknek csak a csíráira ismerünk rá. Milyen színpadi eszközökkel erősítet fel ezeket? Gondolok itt a zenére, viseletre...*

– A jelmezek Bajkó Blanka Alíz tervei alapján készültek. Nem képviselnek feltétlenül egy történelmi kort, ugyanakkor a különböző társadalmi rétegek pozícióját, illetve ideológiai hovatartozását meghatározzák, sőt remélhetőleg érthetővé teszik a néző számára is, hogy melyik szereplő milyen társadalmi, ideológiai kaszthoz tartozik. A zene szintén többretegű, nem kicsit eklektikus. Katerina Gimon csodálatos négytételű gyerekkórusa (*Elements – A négy elem*) adja az első felvonás vázát, ahol még a cseresznyés kert szinte élő, lélegző elem. De emellett használok történelmi idöket

idéző dalokat, sőt slágereket is. A cseresznyés kert biztos pusztulása egyfajta zenei leépülést is okoz az előadás során. A második felvonásban emiatt már szinte csak élőzene van, és az is folyamatosan degradálódik. Örülök nagyon, hogy olyan kollégákkal vagyok megáldva, akik zenélni is tudnak. Igazán szép színfoltja ez az előadásnak. Ennek a sokszínű hangzásnak az összeforrasztásában pedig Hodu Péter van a segítségemre.

– *Nagyon tetszett az a díszletre vonatkozó ötleted, hogy a térnek bizonytalannak kell lennie, a színpadképnek és a díszletnek funkcionalitásában is rá kell erősítenie a szereplők lélekállapo-*

tára. Golicza Előd tervei alapján már épülőben van a díszlet. Miképpen fog hozzátenni a színpadi játékhoz?

– Hosszas beszélgetések előzték meg a díszletterv megszületését. Olyan teret kerestünk, amely magában hordoz valamiféle veszélyérzetet, egy szűkülő perspektívát. Ez a világ kibillent az egyensúlyából, talán ez a legfontosabb. Hiszen ma is ahhoz hasonló egyensúlyvesztést tapasztalhatunk, mint amilyet Csehov élt meg a darab megírásakor, nem sokkal a saját halála és a cári Oroszország szétesése előtt.

– *Mi a te cseresznyés kerted?*

– Gyerekkorom, tisztaságom.

Nagyvárad történeti szerepe a századfordulón (1890–1915)

Fleisz János

TANULMÁNY

Néhány bevezető gondolat Nagyvárad történetéről és korai századairól

Nagyváradról az 1989 decemberi változások óta eltelt bő 35 évben számos újságcikk, tanulmány, könyv és egyéb kiadvány jelent meg, amelyek a város történetének sok addig kevésbé érintett vagy kutatott kérdését is megvilágították.¹ Az 1990 előtti helyzethez képest ma már sokkal jobb a helyzet, és van lehetőség megismerni Nagyvárad valóságos történetét, a város helyét és szerepét vagy kimagasló személyiségeit.

Az utóbbi időben, objektív és szubjektív okokból, a város története mégis viszonylag háttérbe szorult, az elektronikus térben a különböző szórakoztató anyagok, érdekességek, illetve a rövid, gyakran pontatlan, alacsony szakmai színvonalú ismertetőik a divatosak, a tudományos igényű feldolgozások mind kevesebbet érdekelnek. Ha szétnézünk a világhálón, kiderül, hogy sokan szeretik nézegetni az egykori váradi

épületeket ábrázoló, régi, kiszínezett képeslapokat, amelyek ugyan abban a formában sohasem léteztek, mégis mindenkiben érthető módon nosztalgiát ébresztenek, azonban ezek egy elsüllyedt múlt valóban szinte utolsó tanúi. A kiemelkedő épületek többsége, ha máshogy is, de ma is megvan, a „boldog békeidők”, az akkori közeg, az a társadalom és életvitel ellenben már a múlté, azok, akik létrehozták a régi Váradot, már rég nincsenek. Emlékük azonban csak látszólag tűnt el, sok minden megtalálható róluk a levéltárakban, könyvtárakban, múzeumokban, például régi újságokban, könyvekben, kiadványokban, de ezek ma már elenyészően keveseket érdekelnek, így nagyon fontos része a múltunknak a mélyben szunnyad. Emiatt, nem véletlenül, a meghatározó épületek, amelyek a régebbi várt területén kívül az utóbbi mintegy két évszázad emlékét őrzik, váltak főszereplővé, s az azok létrehozói, illetve lakói életéről jóval kevesebbet tudunk. Így van ez sajnos magával a várossal is, amellyel – az utóbbi évtizedekben történt jelentős előrelépés ellenére is – lényegében kevesebb

¹ A város rövid történetéről ld. Fleisz, 2011.

írás foglalkozik, mint például Ady Endrével,² de így van ez a város kezdeteivel is, hiszen mivel kevés a számottevő forrás és tárgyi emlék, ebben sem történt komolyabb előrelépés, ráadásul – a némileg közeledő álláspontok ellenére is – erről a magyar és a román történetírás eltérő felfogást vall, ami erősen rontja a városlakók identitástudatát.³

A várostörténet, amely a város iránynyából közelíti meg a kérdést és nem célja politikai vagy vallási törekvéseket előtérbe helyezni, már tisztázta, hogy Nagyvárad létrejöttében három pillér játszott fő szerepet, megjelenésük sorrendjében: a vár, az egyházi intézmények és a település. A magyar

történetírás I. (Szent) László királynak (1077–1095) tulajdonítja Várad megalapítását, utóbbi vált általánosan elfogadottá, így Várad mint Szent László városa került be a köztudatba. Az utóbbi időben a város kezdeteit inkább a püspökség Biharról Váradra való áthelyezésével azonosítják, amelynek egyezményes dátuma 1092,⁴ viszont a várostörténet a település kezdeteit a monostor megalapításához köti, ugyanis létezik több olyan város is, ahol püspökség nem volt, csak társaskáptalan, mint például Arad vagy Nagyszeben, s mégis jelentős városokká váltak. Nagyvárad város kezdeteit a kérdés legtöbb mérvadó kutatója 1083-ra teszi, ilyen értelemben városunk ma 943 évesnek tekinthető.

Ezekre a kezdetekre azért volt értelme kitérni, mert meghatározó jellegűek, egyben pedig ezt tekinthetjük a kialakuló város első csúcsideszakának. Nagyvárad szerepére az alapítást követő évszázadokban most nincs al-

² Ady Endre „celeb” költőnek számít, megérdemelten sokat írtak róla, ma is élő kultusza van, sajnos kiemelkedő újságírói tevékenysége viszont jóval kevésbé ismert.

³ A román történetírás a város kezdeteit az első említéséhez, 1113-hoz köti, amikor a zólyomi Benedek-rendi apátság egyik oklevelében az első birtokösszeírás hitelességét bizonyító személyek között felsorolják Syxtus váradi püspököt is.

⁴ A legújabb feldolgozásban 1091-et találunk. Balogh, 2025. 529.

kalom kitérni, de körvonalazni lehet mégis néhány alapvető jellegzetességét. Nagyvárad egy sajátos városképű település, a kiváltságolt egyházi (püspöki) város típusát. Nagyvárad soha nem volt falu, azonban hivatalosan a szabad királyi város címet sem kapta meg, viszont végig egyike volt az ország legfontosabb településeinek. A több virágzást és pusztulást megélt, régi város azonban az 1660–1692 közötti török uralom következtében lényegében eltűnt, így a modern város pályafutása 1692 után indult, amikor a török uralom alóli felszabadítás egyben a Habsburg katonai közigazgatás bevezetését is magával hozta. A 18. század során a város lassan újra benépesült, azonban részei, Várad-Olaszi (1726-ban), Várad-Velence (1722-ben) és Várad-Váralja (1792-ben) különváltak. A sikeres barokk újjászületést a 19. század első felében bekövetkező gazdasági, társadalmi és urbanizációs haladás és a polgárosodás követte.

1850-ben, felső utasításra, a közigazgatási szempontból addig különálló, de már régóta együtt élő négy város, Várad-Újváros, Várad-Olaszi,

Várad-Velence és Várad-Váralja közös adminisztratív keretbe foglalása megnyitotta az utat a századfordulón kibontakozó bámulatosan gyors urbanizáció előtt.⁵ A városegyesítés momentuma, amely hozzájárult a város fejlődéséhez és a korszerű politikai, gazdasági, társadalmi és kulturális intézmények létrehozásához, még akkor is nagyon jelentős esemény, ha az a gyakorlatban csak később valósult meg, és az 1872-ben kialakult korszerű polgári közigazgatás bevezetése által teljesedhetett ki. Az 1867-es osztrák-magyar kiegyezés,⁶ az 1886-ban elfogadott helyi önkormányzat működését korszerűsítő törvény következtében az egyesített és korszerűsített város még gyorsabb fejlődésnek indult, és ennek eredményeit ma is őrzi a város arculata, lakóinak emlékezete.

A 19. század második fele tehát a városi élet kibontakozásának jelentős

⁵ A városegyesítésről ld. Fleisz, 2001. és Fazakas, 2009.

⁶ Nagyvárad dualizmus kori történetéről ld. Fleisz, 1996.

időszaka volt, amely előkészítette a felzárkózást.

Nagyvárad a 19. század végén

Nagyvárad sajátos utat járt be a 19. század utolsó évtizedeiben, illetve a 20. század elején. A sok hányódás és pusztulás miatt kevés az örökölt infrastrukturális elem és jellemző a kései elrugaszkodás, amelynek következménye a hasonló erőforrásokkal rendelkező városokhoz képest kialakult megkésetttség. A második szakaszban meghatározó a nehézkes beindulás, amely azért már megakadályozza a további lemaradást és megalapozza a későbbi kiugrást. A harmadik szakaszra jellemző a dinamikus, gyors fejlődés, amelynek hatására Nagyvárad felzárkózik, és rövid idő alatt nemcsak utoléri az őt közvetlenül megelőző városokat, de országos szinten is az élvonalba küzdi fel magát. A csúcsidőszakot jelentő mintegy huszonöt évben, 1890–1915 között a város többet fejlődött, mint addig egy évszázad alatt.⁷ Ahhoz, hogy jobban felfogjuk, milyen változást idézett elő ez a mintegy negyedszázad fejlődés, amelyet a „boldog békekornak” szokás nevezni, nézzünk körül, hogy 1890 táján, sok évszázados múlt után, a fellendülés indulásakor milyen volt a város helyzete és hogyan nézett ki az élet a régi Váradon.

Az 1800-as évek végén Nagyváradon és persze a többi hasonló nagyságú városban is az élet nagyon eltért a maítól: a mindennapi életet a mezőgazdaság és az ipari forradalom hatásai, a

társadalmi struktúrákat a rendi kiváltások maradványai és a gyorsan változó politikai viszonyok jellemezték, a higiéniai és orvosi ellátás korlátozott volt, s a tömegkultúra, a kommunikáció, valamint a szórakozás is teljesen máshogy működött. De vegyük röviden sorra ezeket. A természeti környezet lényegesen más volt, a városban sok volt még az erdős terület, a Sebes-Körös folyása még nagyrészt a természetes kanyargós útját követte, nem volt szabályozva, az alacsony partok miatt gyakori volt az árvíz. A házakban nem volt még villanyáram, a világítást lámpák, gyertyák szolgáltatták. A víz nem volt bevezetve a lakásokba, nem volt csatornázás, a szennyvizet az utak szélén lévő árokba vezették ki, amelyek folyamatos bűzt árasztottak. Az illemhelyek a szabadban voltak, jobb esetben fabódészerű építményekben elhelyezve. A higiéniai körülmények sokkal rosszabbak voltak, ami hozzájárult a betegségek terjedéséhez, ráadásul az orvosi ellátás is fejletlen volt. A város többnyire kis földszintes házakból állt, az utcák nagyrészt rendezetlenek voltak, a városlakók még sokban kötődtek a vidéki önellátó élethez. A városi utak többsége földút volt, csak a fontosabb utcák voltak Körös-kővel kövezve. Sebes-Körös-parti sétányok sem voltak akkor, mert a telkek többsége a folyóig nyúlt ki, a szemetet nem szállították el, egyszerűen az út szélére vagy a folyóba dobták. Főleg gyalogosan vagy lovaskocsival közlekedtek, a városban természetesen nem volt még villamos, sem autóbusz-közlekedés, egyedül a vasút volt már akkor is jelentős, de az is csak a legfontosabb városokat és településeket kötötte

⁷ A világháború kitörése 1914 nyarán a már lassuló fejlődést leállította, de néhány területen még a lendület eltartott 1915-ig.

össze, ráadásul az állomások messze voltak a városközpontoktól. Ebben az időszakban a távok nagyobbaknak tűntek, és valóban csak hosszú idő alatt lehetett eljutni még a közelebbi helyekre is. Az információ lassan terjedt, nem volt telefon, rádió vagy egyéb kommunikációs eszköz, de filmszínház sem. Az egyedüli információs eszköz a templomokban tartott miséken és hivatalos eseményeken és közleményeken kívül az újság, a hírlap volt, de nem lévén távirat, a hírek több nap késéssel érkeztek. Az újságok viszonylag elterjedtek voltak, Nagyváradon egyszerre több napilap is megjelent akkor, annak ellenére, hogy a város lakosságának több mint egy harmada (35,4 százalék)⁸ nem tudott írni és olvasni, utóbbi nem meglepő, hiszen sokan egyáltalán nem jártak iskolába. A korabeli öltözködés nem volt gyakorlatias, a nők – mai

szemmel nézve – nehéz, mindent elfedő ruhákat hordtak, a férfiak, kivéve a leggazdagabbakat, olcsó, gyakran az egész család által kihordott ruhákat használtak. Nagyon sok minden tilos volt a közösségi életben, ami ma már a mindennapi élet természetes velejárója. A tömegkultúra a mai értelemben alig létezett, a szórakozást a közösségi összejövetelek, a vásárok, az egyházi ünnepek és a családi események jelentették. Az egyedüli maihoz hasonló szórakozást a színházi előadások jelentették, amelyek már akkor is jelen voltak Nagyváradon, igaz, nem a mai díszes kőszínházban, hanem alkalmi helyeken vagy többnyire szabad téren, és nem mindenki számára voltak elérhetők, mert sokan nem engedhették meg a belépő árát. A rendi kiváltságok ugyan kezdtek teljesen eltűnni, a társadalmi hierarchia még erős volt, a nemesség és a papság kiváltságainak egy része még megmaradt. A különböző rétegek kö-

⁸ MSTÉ, 1895.

zött nagy volt továbbra is az életszínvonalbeli különbség.

Terjedt az ipar, megjelentek a gyárak, kisebb vállalatok, fejlődött a kereskedelem. A gyártulajdonosok, a sikeres kereskedők a korabeli igények szerint jól éltek. A munkások viszont valóban nagyon nehéz körülmények között éltek, szinte egész nap dolgoztak, nyolcórás munkanap még nem volt, a vasárnapi munkaszünetet sem mindig tartották be. Gyakran zsúfolt, rossz minőségű lakásokban laktak, sőt egyeseknek nem is volt otthonuk, ágyrajáróként tengették életüket. Tömegfogyasztás nem létezett, a szegénység akkor valóban azt jelentette, hogy a pusztá létért is küzdeni kellett, nagyon sokan csak alkalmilag étkeztek, folyamatosan éheztek, és állandó segílyre szorultak. A középosztály mai szemmel szerény, de tartalmas életet élt, csak a leggazdagabbak voltak azok, akik a maihoz hasonló szinten fogyasztottak, számukra elérhetőek voltak a külföldről beszerzett minőségi termékek is, amelyekhez a szegényebbek nem juthattak hozzá.

Összefoglalva: az 1800-as évek végén az élet tehát még sokkal lassabb, nehezebb és veszélyesebb volt, a technológia fejletlen, a társadalmi különbségek nagyobbak voltak.

Nagyvárad a 20. század eleji városi rangsorokban⁹

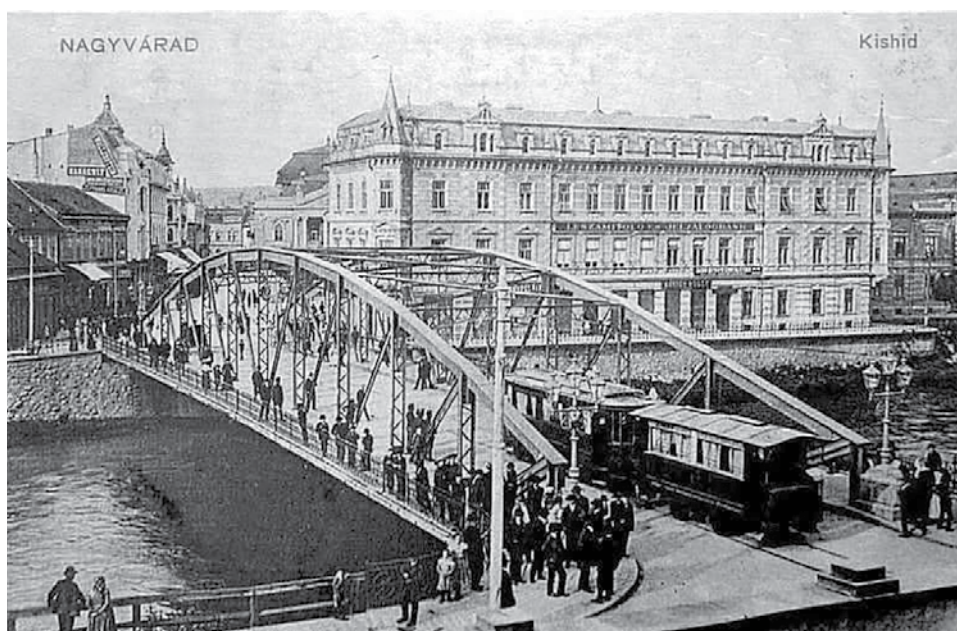
A 19. század végén Nagyvárad már elindult a felfelé ívelő úton, de az igazi áttörést a 20. század eleje hozta el.

⁹ Nagyváradnak a városhierarchiában elfoglalt helyéről ld. Fleisz, 2011b., 197–209. és Fleisz, 2016. 36–50.

A 20. századi városfejlődés tükrözi a társadalmi-gazdasági és politikai fejlődés majd' minden sajátosságát. 1900-ban Nagyvárad az egyik legnagyobb vármegye, Bihar székhelye volt, és a lakosság száma szempontjából – a fővárost, Budapestet is számítva – a 11. helyet foglalta el, így Magyarország nagyvárosai közé tartozott. Ez az adat azonban nem fejezi ki hűen a város fejlettségi szintjét, a város súlya és teljesítménye jóval nagyobb volt, mint azt a lakosságszám alapján lehetett gondolni, nem beszélve arról, hogy ez a lakosságszám kis területen alakult ki, míg a mezővárosi múlttal rendelkező városok területe, mint például Debrecené, szinte fél megyét kitett.

A városi szerepkörök mennyisége és sokfélesége, a funkciókat ellátó intézmények fokozata szerint Beluszky Pál kutató a városnak minősített korabeli 244 települést 5 hierarchikus szintbe sorolta. A főváros Budapesten kívül az ország összesen 10 regionális központja két értékcsoporthoz került. A teljes értékű regionális centrumok: Zágráb, Kolozsvár, Pozsony, Szeged és Kassa, míg a részleges regionális központok: Debrecen, Pécs, Temesvár, Nagyvárad és Arad voltak. A városi szerepkörök súlyának mennyiségi értékei alapján is ugyanaz a 10 település állt az élen, de a köztük kialakult rangsorban Nagyvárad még előkelőbb helyezést kapott: 1. Pozsony, 2. Zágráb, 3. Nagyvárad, 4. Temesvár, 5. Kolozsvár, 6. Debrecen, 7. Arad, 8. Szeged, 9. Kassa, 10. Pécs. Utóbbi a legkedvezőbb Nagyvárad számára, hiszen Budapesten kívül csak másik két mai főváros, Pozsony és Zágráb előzte meg!¹⁰

¹⁰ Beluszky 1990. 21.

Nagyvárad tehát törvényhatósági jogú központi szerepkörű város volt, intézményhálózatának fejlettsége viszont jóval kisebb pl. Kolozsvárnál vagy Szegedénél, de a kétszerese Marosvásárhely értékeinek. A részleges regionális centrumok – Pécs kivételével – az Alföld és Erdély határövezetében egymáshoz közel jöttek létre. Regionális vonzaskörzeteik átfedték egymást, emiatt kisebbek a megszo- kottnál. Ennek egyik oka Nagyvárad várostörténeti fejlődésének menetében kereshető. Ez egyfajta „lüktető modellt” követ, hiszen a város virágzó korszakai váltakoztak a pusztulás időszakával. Ezek a gyakori csúcs- és visszaesési periódusok akadályozták meg Nagyváradot abban, hogy teljes értékű regionális központtá váljon, és egyben vonzásának időleges szűkülése a közelebbi városok felemelkedését vonta maga után. A helyi erőforrások nagysága folytán létrejövő nagyvárosok versengtek a regionális intézmé-

nyekért, az országos városhálózatban betöltött nagyobb szerepért. A regionális centrumok feltételezett vonzaskörzeteinek lakosság száma szerint Nagyvárad a 11. helyre került, s Aradot kivéve a többi nagyvároshoz képest jelentős a lemaradása.

Nagyvárad a történelem során a képlékeny területű Partium fővárosa volt, azonban éppen a közeli nagyobb városok jelenléte és a terület észak-déli irányú viszonylag nagy kiterjedése akadályozta meg abban, hogy ezt teljes mértékben érvényesítse. Nagyváradnak a városhálózatban elfoglalt helye 1900-ban már jelzi azt a felzárkózást, amelyet a város a jogi, szerkezeti és önkormányzati megújulást követően elért.

A 20. század első évtizede Nagyvárad városfejlődésének legsikere- sebb, eredményekben leggazdagabb szakasza. Ekkor Nagyvárad azon városok közé tartozott, amelyek tevé- keny formálói voltak az országban

végbemenő folyamatoknak. Az urbanizáció magas irama következtében Nagyvárad – Temesvárral és Araddal együtt – országosan is kiemelkedő növekedési pólust képezett, és jó úton haladt az említett városokkal közösen, hogy a fővárossal, Budapesttel szemben egyfajta ellenpólust alkosson. Ugyanakkor referenciavárossá is vált, hiszen a késő dualizmuskori magyarországi városfejlődés Nagyvárad urbanizációjának és szerepének ismerete nélkül hiányos maradna, és az országos folyamatok teljes megértéséhez is nehezebben jutnánk el.

A Sebes-Körös-parti város általános adatait szemügyre véve a 20. század első évtizedében megállapíthatjuk, hogy az 1908-as adatok egyértelműen kimutatják az előrelépést. A városban 3193 iparvállalat tevékenykedett, ebből a gyárak (20-nál több alkalmazottal) száma 49 volt. Mindössze nyolc, száznál több munkást foglalkoztató iparvállalat volt, ezeket a korabeli szakirodalom a nagyvállalatok közé sorolta. A kis- és közepes ipar dominanciája szolid városi identitást kölcsönzött a városnak.¹¹

Az urbanizáció egyik meghatározó helyi tényezője a kereskedelem volt. Ezt a kedvező földrajzi fekvés, a lakosság szorgalma és hozzáértése mozdította elő. A kereskedelmi funkció Nagyvárad esetében kimagasló helyet töltött be, mivel a századelőn az ország egyik legfontosabb kereskedelmi központja volt. A nagyváradi piac egyike volt a legélénkebbeknek, itt volt az ország egyik legnagyobb állatvásárja. A kereskedelemről élő keresők száma 1900-ban 2382 volt,

amellyel Budapest (46 731), Pozsony (2883) és Zágráb (2564) után a város a negyedik helyet foglalta el az országban.¹²

1908-ban Nagyváradon 16 pénzüintézet létezett (9 bank és 7 takarékpénztár), így a pénzüintézetek száma tekintetében is negyedik az országban, Budapest, Zágráb és Temesvár után. Ami a részvénytőkét illeti, ebben a Nagyvárad Közponi Takarékpénztár országosan a vidéki ötödik volt. Az összes vagyon tekintetében Nagyvárad ugyan elmaradt Aradtól vagy Temesvártól, de például Kolozsvár és Szatmárnémeti még együttesen is alig érte utol.¹³

A vasúti közlekedésbe való bekapcsolódás szintén ösztönzőleg hatott a város urbanizációjára. Nagyvárad a századelőn már jelentős vasúti csomópont (a nagyvasutak hét irányban ágaztak el itt), valamint vasúti üzletvezetőségi központ volt. A személyforgalom tekintetében 1908-ban

¹¹ Thirring, 1912.

¹² Beluszky, 1990. 31–32. Thirring, 1912. 391–392.

¹³ Thirring, 1912. Uo.

(1 107 964 utas) mindössze Budapest és Pozsony előzte meg. Az áruforgalom messze meghaladta a törvényhatósági jogú városok átlagát.¹⁴

1908-ban a város egészségügyében 57 orvos, 7 fogász, 12 önálló gyógyszerész, 23 gyógyszerészsegéd és 70 szülésznő tevékenykedett. 12 gyógyszer-tár és 4 fürdő szolgálta a betegeket. A kórházak száma 8 volt, és e tekintetben Nagyvárad Budapest után Pozsonnyal holtversenyben a második az országban.¹⁵ A villanyáram-fogyasztás tekintetében Budapest mögött a második pozíciót foglalta el, míg a hálózat hossza szempontjából 1417363 méterrel Nagyvárad még Budapestet is megelőzte(!).¹⁶ Később 1912-ben a magyar városok közül (Budapest után) már Váradon volt a leghosszabb a villamosvonal, 29,39 km. 1908-ban Nagyvárad 1010 telefon-előfizetővel országosan a negyedik volt Budapest,

Pozsony és Temesvár mögött.¹⁷ A városban 7 nyilvános telefon működött. Lényegesen megnőtt a beszélgetések száma is. A magas oktatási szerepkört az is biztosította, hogy lényegében a korabeli magyar iskolarendszer valamennyi fokozata képviselve volt a városban. A felső szintet a Jogakadémia és a Római Katolikus Papnevelő Intézet képezte. A középiskolák sorából a Premontrei Főgimnázium és az Állami Főreáliskola emelkedett ki, de működött még a városban két tanító-, két tanítónő- és egy óvónőképző. Az összesen 72 tanintézetben 14755 tanuló, illetve hallgató tanult 486 tanító s tanár irányításával.¹⁸

A tudományos élet főleg megyei szintű egyesületekben bontakozott ki, megkísérelve helyettesíteni az intézetek és a tudományegyetem hiányát. A váradi tudományos élet legmarkánsabb személyisége Károly József Irén (1854–1929), aki két területen kapcsolódott be kora tudományos kutatásai-

¹⁴ Fleisz, 1999. 118.

¹⁵ Thirring, 1912.

¹⁶ Fleisz, 1999. 123.

¹⁷ Uo., 124.

¹⁸ Uo.

ba, az elektromágneses hullámok és a röntgensugarak vizsgálatával. A kezdeményezésére megszervezett fizikai tanulóversenyekkel olyan világhírű tudósok útnak indításában vállalt szerepet, mint Szilárd Leó és Teller Ede.¹⁹ A történészek közül a Nagyváradhoz szorosabban kötődők közül Bunyitay Vince és Karácsonyi János emelkedett ki.

A helyi irodalmi élet országos jelentőségűvé 1908-ban válik, amikor Váradra érkezik Juhász Gyula. Abban az évben adták ki *A Holnap* antológiát, amely hét fiatal költő: Ady Endre, Babits Mihály, Balázs Béla, Dutka Ákos, Emőd Tamás, Juhász Gyula és Miklós Jutka verseit tartalmazta Antal Sándor szerkesztésében. A *Holnap* mozgalom megalapozta a korszerű magyar irodalmat és azt az áttörést, amelyet a Nyugat teljesített ki a magyar irodalomban. A váradi újságírás minősége a vidék élvonalában volt, és megközelítette a fővárosi szintet, de mennyiségi szempontból is kiemelkedő volt. 1900-ban 14, míg 1910-ben 16 sajtótermék jelent meg egyidejűleg. Időszakunkban főleg a napilapok jelentették a színvonalat. 1907-ben a városban – igaz, rövid ideig – egyidejűleg 7 napilap jelent meg, de az egész periódusban öt fontosabb lap dominált: *Nagyvárad* (1870), *Szabadság* (1874), *Tiszántúl* (1895), *Nagyváradi Napló* (1898), *Nagyváradi Friss Újság* (1902). A kultúra ügyét 1908-ban 12 könyvtár, múzeum s az 1900-ban átadott kőszínház stb. szolgáltatta.²⁰

Thirring Gusztáv az egész 1869–1910-es időszakra vonatkozóan a vá-

rosokat növekedési típus szerint osztályozta. Nagyvárad a legmagasabb hierarchikus szintbe, a dinamikus csoportba lett beosztva, Budapest mellett másik hét vidéki nagyváros társaságában, ezek: Kassa, Temesvár, Pécs, Győr, Kolozsvár, Miskolc, Fiume.²¹ A századelő tehát a város történetének egyik legsikeresebb szakasza, jelentőségét a korabeliek Szent László korához hasonlították.

Az 1910-es rangsorok adatai különösen jelentősök Nagyvárad szempontjából, hiszen egy hosszú felzárkózási szakasz vége felé készültek. A lakosságszám szerinti rangsorban 1910-ben Nagyvárad már feljött a 9. Helyre, és a demográfiai adatok további előrelépést körvonalaztak. 1. Budapest 880 000 lakos, 2. Szeged 118 328, 3. Szabadka 94 610, 4. Debrecen 92 729, 5. Zágráb 90 386, 6. Pozsony 78 223, 7. Temesvár 72 555, 8. Kecskemét 66 834, 9. Nagyvárad 64 169, 10. Arad 63 166, 11. Hódmezővásárhely 62 445, 12. Kolozsvár 60 808.²²

A város tényleges fejlettségi szintje azonban továbbra is magasabb, városi szerepköre sokrétűbb volt annál, mint amire pusztán lakóinak számából lehetne erre következtetni. Ezt támasztják alá a korabeli városhálózat részletes vizsgálatai is. A magyar városhálózat elemzésénél Beluszky Pál és Győri Róbert a rangsornál 88 városi intézmény meglétét vették figyelembe, mégpedig nemcsak a 139 városi rangú település tekintetében, hanem több funkcionális értelemben létező város tekintetében is, amelyekkel együtt mintegy 420–430 települést

¹⁹ Uo. 125.

²⁰ Uo.

²¹ Thirring 1912.

²² MSTK, 1912

vizsgáltak meg. Az eredmények alapján a következő hierarchiaszinteket állapították meg: főváros: 1 város, regionális központok: 12, megyeközpontok: 50, középvárosok: 65, kisvárosok: 204, járási szintű funkciókkal (is) rendelkező települések: 93. Összesen: 425.²³

A magyar városok rangsorában Nagyvárad 1910-ben is a főváros utáni legmagasabb kategóriában, a 10 regionális központ között kapott helyet. A regionális központok között két csoport különült el, hat volt teljeskörű funkciójú, ezek sorrendje: 1. Zágráb, 2. Pozsony, 3. Kolozsvár, 4. Kassa, 5. Debrecen, 6. Temesvár. A hiányos funkciójú négy regionális központ sorrendje pedig: 7. Szeged, 8. Nagyvárad, 9. Pécs, 10. Győr. A két részleges funkciójú regionális központ: 11. Arad, 12. Brassó.²⁴ Mint látható, Nagyvárad egy helyet javítva, a 8. pozícióba jött fel. E sorrendekben

több mutató összekombinálása, illetve más szempontok szerinti összeállítása lényegesen eltérő eredményre vezet. Ezekben Nagyvárad elfoglalt helye még előkelőbb. Így ha a regionális funkciók (intézmények) jelenléte mellett figyelembe vesszük a városi funkciók mennyiségét, a következő differenciálást végezhetünk a regionális központok rangsorában. Kimagaslik a rangsorban, némileg természetesen, Horvátország fővárosa, Zágráb, utána öt nagyon jelentős regionális központ következik, nagyjából hasonló értékekkel: Pozsony, Temesvár, Kolozsvár, Nagyvárad, Debrecen. Utánuk Szeged és Kassa következik, majd Pécs, Győr, Arad és legvégül az itt is átmeneti jelleget képviselő Brassó. Ebből is kiderül, hogy az összetett mutatók esetén a különbségek kicsik, de a differenciálódás megnövekszik.

A nagyon fontos városi szerepkörök mennyiségi értékei alapján összeállított hierarchiában, Budapestet nem számítva, ugyanazok a települé-

²³ Beluszky – Győri 2005: 177–189.

²⁴ Uo. 214

lések állnak az élen, de a köztük lévő rangsor megváltozik: 1. Zágráb, 2. Pozsony, 3. Nagyvárad, 4. Temesvár, 5. Debrecen, 6. Szeged, 7. Kolozsvár, 8. Arad, 9. Kassa, 10. Pécs.²⁵ Akárcsak már 1900-ban, 1910-ben még biztosabban Nagyváradot a városi szerepek körök mennyisége szerint Budapesten kívül mindössze két másik mai főváros, Zágráb és Pozsony előzte meg.²⁶ Nagyvárad a hiányos szerepkörű regionális központok közé intézményeinek szűkebb választéka alapján került, ugyanis Debrecen, Arad és főleg Kolozsvár közelsége miatt az államigazgatási intézmények közül keveset telepítettek a városba. Városi funkcióinak volumene alapján azonban megint csak Budapest, Zágráb és Pozsony előzte meg.²⁷

Nagyvárad a 19. század végétől helyenként „amerikai” ütemű fejlődést mutatva kapaszkodott fel a hierarchiákban. A 20. század elejére az ország egyik legnagyobb volumenű városi intézményhálózatával rendelkezett, többek között itt dolgozott vidéken a legtöbb ügyvéd Zágráb és Fiume után, itt használták a legtöbb telefonkészüléket, volt úgy, hogy rövid ideig 7 napilap jelent meg egy időben, 72 egyesület létezett, 72 oktatási intézmény, fejlett volt az irodalmi és a sajtóélet. A gazdasági élet adatai alapján is az országos rangsorok 3–6. helyét foglalta el, például a kereskedelemből élők száma alapján 3. lett, Zágráb és Pozsony után, de a bankbetétek alapján az 5. az országban stb.²⁸

²⁵ Beluszky – Győri 2005: 177–189.

²⁶ Fleisz, 1999. 126.

²⁷ Uo.

²⁸ Beluszky – Győri 2005. 189–190.

Kiemelkedően magas a vidékre eső lakosság hányada is, főleg a közel 600 ezer lakosú megyéje, Bihar segítette hozzá a városi funkciók koncentrációjához, de a képlékeny területű Partium fővárosa is volt. Az ellátott vidéki lakosok száma 225 311 volt, a város 64 169 lakosával együtt tehát Nagyvárad 1910-ben összesen 289 480 lakost látott el. Ezzel Zágráb és Pozsony után a 3. a magyarországi vidéki városok között.²⁹

Nagyvárad tehát 1910-ben európai mércével középváros, a Kárpát-medencében viszont a nagy- és a legfejlettebb városok közé tartozott. Néhány évig a fejlődés még tovább tartott, azonban 1913 után lassult, majd a világháború miatt leállt, 1916-tól pedig visszaesés volt tapasztalható.³⁰ A dualizmus kora és annak főleg 1890–1915 közötti szakasza Nagyvárad városfejlődésének sikeres felzárkózó időszakát jelentette. A látványos urbanizációs siker szorosan összefüggött a helyi polgárság gazdasági-társadalmi szerepével. A polgárosodás gyors előrehaladása helyi szinten is a civil társadalom kialakulásához vezetett. Nagyvárad társadalma sokféle egység és különbözőség együttese volt, ez adta a sajátosságát.

Nagyvárad a csúcsidőszak végén

Mindezek után foglaljuk össze röviden, mi minden változott az 1890-es helyzethez képest egy negyedszázaddal később, 1915-ben. Csak a főbb változásokra kitérve megállapíthatjuk, hogy a város házainak száma nagyon

²⁹ Uo.

³⁰ Vö. Fleisz, 2011. 202.

megnőtt,³¹ ezek jelentős részébe bevezették az áramot, az ívóvizet, csatornázták a várost. A város utcáit rendezték, kövezték, néhányat korszerűsítettek, 1908-ban már 120 burkolt utca volt.³² Járt a villamos, megépült a színház, megnyíltak a filmszínházak, a zenés mulatók, kabarék. Működött a telefon, a távíró, rendszeres rádióadás azért még nem volt. Megnőtt a fogyasztás, felépültek a belvárosi paloták, amelyeket ma is megcsodálhatunk.³³

„1900-tól lehet beszélni Nagyváradon egy igazán pezsdülő életéről, amely különösen a város Holnapos évtizedében közeledett a fővárosi szinthez: Ekkor már a váradiak a szokásos hús- és tésztafélék mellett Dobos- és Sacher-tortákat fogyasztottak. Evés előtt esetleg a híres váradi specialitást, a Lótusz likőrt itták, de megtette az Unicum is. Kézművészhez használták a helyben gyártott Johanna szappant, az érzelmesekek pedig a Szív szappant. A színházban megnézték híres színészek közreműködésében a *Cigánybárót*, a *Traviatát*, vagy a *Kaméliás hölgyet*, utána pedig felkeresték a Bémer téri kávéházak vagy cukrászdák valamelyikét. Ez a tér volt a város értelmiségének és mindig versengő, nagyzó polgárságának nyugtalan életritmusú találkozóhelye. A

kávéházban Dankó Pista meg Hamza muzsikált”.³⁴ A város hangulata, szellemisége egyedi volt a maga nemében. Várad befolyásolta lakói észjárását, ízlését, világnézetét. A korabeli váradi polgár viszonylag nehezen fogadta el az újat, de ha meggyőződött annak előnyéről, akkor már mindent megtett, hogy gyakorlatba ültesse. A századelőn a haladást élénken követelte, sőt előre is mozdította.”³⁵

Nagyvárad a szóban forgó időszakban nem volt vidéki város a szó leki-csinyló értelmében, 24 templomával, 72 iskolájával, 72 egyesületével, 12 könyvtárával, 4 állandó napilapjával, impozáns színházával, hatása messze kisugárzott. Az állandó haladást szorgalmazó váradiak figyelemmel kísérték a többi nagyobb város fejlődését, de nem elégedtek meg az ott tapasztaltakkal. Úgy tartották, hogy Nagyváradnak nagyobb igényei és lehetőségei vannak, így a példaképet csak a főváros, Budapest jelentette, de vágyálmokban maga Párizs. Volt ebben persze jelentős túlzás, de jó adag valóság is. A 20. század elején Nagyvárad az ország egyik legfejlettebb és legkonszolidáltabb városa volt, amelynek korabeli fejlődése azt sejtette, hogy meg voltak az alapok és az erőforrások ahhoz, hogy Nagyváradból néhány évtizeden belül egy komoly nagyrégióközpont legyen, olyasmi, mint Olaszországban Bologna vagy Genova, illetve Németországban Dortmund vagy Stuttgart.³⁶ Ehelyett azonban a történelem más sorsot szánt neki, s ennek következtében létrejött egy

³¹ 1890-ben a lakóházak száma Nagyváradon mindössze 2832 volt, 1913-ban a számuk már 6129-re emelkedett. Tehát az adatolt 23 év alatt összesen 3297 lakóház épült, vagyis több, mint az addig összesen létező!

³² Fleisz, 1999. 115–129.

³³ Például Nagyvárad 1915-ig épült és ma is létező 88 meghatározó épülete közül 53, vagyis több mint 60 százaléka ebben a viszonylag rövid időszakban készült.

³⁴ Fleisz, 1996. 126.

³⁵ Uo.

³⁶ Fleisz, 1999. 115–129.

„másik város”, amely nagyban eltért az előzőtől.³⁷

A világháborút és a forradalmak korát szerencsésen túlélő város 1919 áprilisában Nagyrománia keretébe

került, és ez egy teljesen új szakasz kezdetét jelentette, amely nem volt sikeres. Nagyvárad sorsa mindig is az egész régió sorsának egyfajta szimbóluma volt.

³⁷ Az 1919 utáni időkről ld. Fleisz, 2005. 80–185.

Rövidítések jegyzéke

- Balogh, 2025.** Balogh Margit: *Nagyváradi Egyházmegye—Diocesis Magni-Varadiensis*. In: Magyarország egyházmegyei és püspökei (1804–1918). *Intézménytörténeti és életrajzi lexikon I–IV. Szerk. Szirtes Zsófia – Tusor Péter – Rupert Klieber.* Budapest, 2025.
- Beluszky 1990.** Beluszky Pál: *A polgárosodás törekény váza – városhálózatunk a századfordulón I.* In: *Tér és Társadalom.* 1990. 3–4. 13–56.
- Beluszky – Győri 2005.** Beluszky Pál – Győri Róbert: *Magyar városhálózat a 20. század elején.* Budapest–Pécs, 2005.
- Fazakas, 2009.** Fazakas Gábor: *Adalékok Nagyvárad 1850. évi közigazgatási egyesítésének történetéhez.* In: Emődi András (szerk.) *Miscellanea Historica Varadiensia I.* Nagyvárad, 2009. 181–200.
- Fleisz, 1996.** Fleisz János: *Város, kinek nem látni mását. Nagyvárad a dualizmus korában.* Nagyvárad, 1996.
- Fleisz, 1999.** Fleisz János: *Nagyvárad urbanizációjának jellegzetességei a századelőn (1900–1914).* In: *Tanulmányok Budapest Múltjából* 28. (1999) – Urbanizáció a dualizmus korában: konferencia Budapest egyesítésének 125. évfordulója tiszteletére a Budapesti Történeti Múzeumban. 115–129.
- Fleisz, 2001.** *Nagyvárad közigazgatási egyesítése (1850) és fejlődésének néhány sajátossága a XIX–XX. században.* In: Pál Judit, Fleisz János: *Erdélyi város-történeti tanulmányok.* Csíkszereda, 2001. 254–274.
- Fleisz, 2005.** *Egy város átalakulása. Nagyvárad a két világháború között, 1919–1940.* Nagyvárad, 2005.
- Fleisz, 2011a.** *Nagyvárad várostörténete.* Kismonográfia. Nagyvárad, 2011.
- Fleisz, 2011b.** Fleisz János: *Nagyvárad a városhierarchiában a középkortól napjainkig.* In: *A város és társadalma. Tanulmányok Bácskai Vera tiszteletére.* Szerk. H. Németh István, Tóth Árpád és Szívós Erika. Budapest. 2011. 197–209.
- Fleisz, 2016.** *Városfejlődés, regionális átalakulás. Nagyvárad, Partium, Erdély.* Nagyvárad, 2016.

MSTÉ, 1895. *Magyar Statisztikai Évkönyv.* Új folyam. II. Bp., 1895.

MSTK, 1912. *Magyar Statisztikai Közlemények,* Új sorozat. 42. kötet, Budapest. 1912.

Thirring, 1912. Thirring Gusztáv (szerk.): *A magyar városok statisztikai évkönyve.* Első rész. Budapest, 1912.

NÉVJEGY

FLEISZ JÁNOS (1951, Nagyváradi) történész, habilitált egyetemi magántanár, az MTA köztestületének tagja, nemzetközi sakkversenybíró. Szülővárosában él, kéttucatnyi kötete jelent meg, ugyanannyit szerkesztett, kettőnek társszerzője volt, legutóbb kiadott munkája: *Nagyváradi egészségügy 1900–1950. Az egészségügy és a szociális ellátás sajátosságai Nagyváradon a 20. század első felében* (Nv., 2025).

Illusztráció Bodó Márta *Újratervezés* című könyvéből

Lebegő valóság több színnel

Tóth Hajnal

INTERJÚ

DARVAY TÜNDE meseszerű világba varázsol minket festményei, rajzai, illusztrációi révén. Olyan világba, ahol több a szín, a bohémság, a mosoly, a lebegés. Ahol megelevenednek a mitológiai figurák. Ahol a képek keretei jócskán a műalkotások részei. Ahol énekel az aranyhal, és világjáró vándorútra kerekedik a Hold. Darvay Tünde észreveszi és a saját kifinomult, sejtelmesen varázsos stílusában megmutatja az élet apró vagy olykor szinte láthatatlan szépségeit. A **Monospetriből** elszármazott, Kolozsváron élő művésznővel beszélgettünk diák évekről, inspirációkról, amerikai tanulmányútról, valóság és képzelet összefonódásáról, időutazásról, valamint készülő új kiállításáról.

– *Miként kerültél a rajzolás, festés bűvkörébe?*

– Úgy érzem, a rajzolás kiskoromtól természetes önkifejezési forma volt számomra. Visszaemlékezve gyermekként babázás helyett inkább rajzoltam. A középiskolában is gyakran kértek fel a tanárain különféle rajzok elkészítésére, amit mindig örömmel vállaltam. Emlékszem, egyetemista koromban egy hétvégén éppen a szüleimnél voltam otthon, Monospetriben, amikor váratlanul meglátogatott a volt óvó nénim. Egy köteg gondosan megőrzött rajzot hozott, azokat a gyermeki próbálkozásokat az első bizonytalan vonalakkal, gyermeki színekkel, amelyeket még az óvodában készítettem. Mosolyogva mesélte, hogy mindvégig megőrizte őket nekem, mert már akkor hitt bennem, és felismerte a te-

hetségemet. Tulajdonképpen nem is emlékszem olyan időszakra, amikor a művészet valamilyen formában nem lett volna jelen az életemben. A papír és a ceruza egyfajta szabadságot jelentett, ott teremtettem meg a saját világomat, ahol minden a képzeletem szerint alakulhatott. A festészet később, szinte véletlenszerű döntésként érkezett az életembe. Évekig grafikus akartam lenni. Végül a sors döntött helyettem – nem vettek fel a kolozsvári Képzőművészeti Egyetem grafika szakára, elsőként estem ki a felvételin, éppen a vonal alatt. Miután azonban felvettek az egyetemre, a monumentális és ikonfestészet szakot választottam, mert a színek, formák és fények mindig mélyen megérintettek.

– *Milyen volt Bölöni Vilmos tanítványának lenni? Miféle útravalóval látott el?*

– Vilmos bácsi tanítványának lenni egyszerre volt felemelő és felelősségteljes. Annyira jól emlékszem az első találkozásunkra, mintha tegnap lett volna. Kimérten, kissé erőteljesen beszélt, és arról kérdezősködött: jól átgondoltam-e, hogy képzőművészeti pályára szeretnék lépni, mert, mint mondta, ha valaki egyszer elkezdi és megszereti, nincs visszaút. Milyen igaza volt... Mivel nem végeztem képzőművészeti líceumot, az alapoktól kellett kezdenem. A Szent László Római Katolikus Gimnáziumban érettségiztem, ahol egy délutáni önképzőkör keretében néhai Zsugán János festőművészttől tanultam meg az alapokat, majd három éven át Vilmos bácsi vezetett tovább azon az úton, amelyen elindultam. Visszagondolva úgy érzem, hogy a legjobb helyen voltam a legjobb időben. Vilmos bácsi mindig nagy hangsúlyt helyezett a szakmai alapokra, a fegyelemre és az alázatra. Tőle tanultam meg igazán látni, nemcsak nézni, hanem megfigyelni és értelmezni a formákat, valamint a mögöttük rejlő tartalmat. Gyakran mondta, hogy előbb meg kell tanulni nagyon jól rajzolni, és csak azután lehet művésszé válni. Úgy tartotta, a mesterségbeli tudás az alapja minden valódi alkotásnak. De mindig arra ösztönzött, hogy keressem a saját hangomat, és maradjak hű önmagamhoz, még akkor is, ha az út nem mindig könnyű. Ez az útravaló azóta is elkísér. Tulajdonképpen a mai napig ebből a tudásból élek.

– *Hogyan teltek az egyetemi évek Kolozsváron?*

– Kolozsvár számomra nemcsak egy tanulmányi helyszín volt, hanem szellemi közeg is. A nagyváradi bent-

lakásos élet után kintlakóként élni önmagában is nagy változást jelentett. Eleinte nehezen szoktam meg a város hangulatát, de a Nagyváradról hozott barátságok hidat képeztek köztem és az ismeretlen között, így otthonossá vált mindaz, ami kezdetben idegen volt. Az itt töltött évek intenzívek, valamint kereséssel és kísérletezéssel telítettek voltak. Az egyetemi műhelymunka, a hosszan elnyúló beszélgetések, viták, Peter Greenaway filmjei, a bulik, a közös gondolkodás mind-mind hozzájárultak ahhoz, hogy kiforrottabbá váljon a vizuális nyelvem. Kolozsvár inspiráló, sokszínű kulturális közegében természetes volt az alkotás és az önkifejezés. Számomra ezt jelentette az az egyetemi város, az akkori Kolozsvár. A szerelemre is itt találtam rá, így kolozsvári férjem miatt jelenleg is a kincses városban élek. Kolozsvár élő város, állandóan változó, amely mindig nyüzsgő, és tele van meglepetésekkel.

– *Egy ideig Amerikában éltél. Hogy érezted ott magad? És milyen hatással volt a pályádra az amerikai élet?*

– Az amerikai évek nagy változást hoztak az életemben. Frissen végzett művészként még útkeresésben voltam, amikor egy egészen más ritmusú világgal találkoztam. Hirtelen egy másfajta dinamika, nyitottság vett körül. Az ottani művészeti közeg közvetlenebb, bátrabb önkifejezésre ösztönzött, és mindez felszabadítóan hatott rám. Megtanultam merészebben gondolkodni művészként. Összesen tizennégy évet éltem az Egyesült Államokban, így bőven volt időm megismerkedni az amerikai kultúrával és művészeti közeggel. Nyolc esztendőtl Oklahomában töltöttem, öt évet Coloradóban, majd egy esztendőtl Észak-Karolinában. Mindegyik helyszín másfajta tapasztalatot adott, és mind hozzájárult ahhoz, ahogyan ma a világról és a művészetről gondolkodom... Annyira fel tudom idézni a megérkezésem napjait, mintha tegnap lett volna. Az első egyéni kiállításom különösen meghatározó élmény volt: 2007 januárjában Oklahomában, az IAO (Individual Artists of Oklahoma) Galériában rendezték meg. Ismeretlen, mégis rendkívül befogadó művészeti közeg vett körül. Pályakezdő művészként nem is lehettem volna kedvezőbb helyen... Szerettem ott élni, mert mindig hittem abban, hogy bárhol is vagyunk, a lehetőségeket kell észrevennünk, és a legtöbbet kell kihoznunk az adott helyzetből. De a gyökereimtől való távolság segített tisztábban látni, mi az, ami igazán az enyém, ami valóban fontos számomra. Az amerikai tapasztalat kitágította a látásmódo-

mat, miközben megerősített abban a tudatban is, hogy honnan jöttem.

– *Mi segít abban, hogy időnként eljuss „bohémiába”, és hogy alkotásaid által a festményeidet szemlélők is „pár méterrel a világ fölött” lebeghessenek? Mi ad inspirációt?*

– A „bohémia” számomra egy olyan lelkiállapot, amely az alkotáshoz szükséges elcsendesedést és ugyanakkor a lüktető energiát is jelenti: az a belső tér, ahol megszűnik az idő. Inspirációt adhat egy fényfolt a falon, egy mozdulat, egy emlék, egy elolvasott könyv vagy akár egy meghallgatott zeneszám. Gyakran a hétköznapi apró, észrevétlen szépségei indítanak el egy gondolatot. Hiszek abban, hogy a festészet képes az embert finoman kiemelni a valóságból, és egy könnyedebb, lebegőbb világba repíteni bennünket. Gyakran felteszik a kérdést, hogy ezek a történetek a saját élményeim, emlékek, a körülöttem élők történetei, kitalált események vagy csupán a világot felvidítani hivatott mesék-e. Számomra ezek egy olyan univerzum részei, amely beszippant, mosolygóssá tesz, ahol jól érezzük magunkat, ahová visszavágyunk, de ugyanakkor elgondolkodtat az élet fontos momentumairól. Úgy gondolom, hogy valamilyen módon a valóságot festem meg, de kicsit több színnel, mert szerintem a hétköznapiakból és az emberek életéből hiányzik a szín.

– *Mit jelent számodra az illusztrátori tevékenység gyermeklapoknál?*

– Az illusztrálás különleges felelősség. A gyerekek rendkívül érzékenyek, és egyúttal nagyon őszinte közönség is. Egy gyermeklapban vagy mesekönyvben megjelenő kép nemcsak a szöveg kísérője, hanem önálló

világ is. Itt egy játékosabb, mesésebb oldalát élhetem meg az alkotásnak. Fontos számomra, hogy a képek szeretetet, biztonságot és fantáziát közvetítsenek. Már gyermekkorom óta úgy olvasok, hogy a szöveget vizuális élményként élem meg. Általában a szövegben leírt eseményeket rajzolom meg, kiegészítve a saját képzeletvilágommal. Sok szempontból a festményeim is egyfajta illusztrációk, hiszen a mindennapi élet fontos pillanataiból inspirálódok.

– *Ha módod volna egy időutazásra, ki volna az a (festő)művész, akivel okvetlenül találkozni, beszélgetni szeretnél?*

– Erre a kérdésre egy festőművésznek legalább olyan nehéz a válasz, mint arra, hogy mi a kedvenc színe, amikor legszívesebben a paletta összes színét a vászonra festené. Éppen emiatt inkább kiemelek néhány festőt a sok kedvenc közül, akikkel örömmel szerveznék egy kerekasztal-beszélgetést. Elsőként Pieter Bruegelt ültetném az asztalhoz, akinek a bécsi Szépművészeti Múzeumban látható, életképeket ábrázoló festményei néhány óra leforgása alatt legalább nyolcszor csábítottak vissza. Annyira dinamikusak ezek a nagyméretű, aprólékosan kidolgozott kompozíciók, hogy az ember úgy érzi, ott áll a figurái között. És talán tényleg ott is van... A következő vendégem Marc Chagall volna. Ha az ember az ő festményeit nézi, az az érzése támad, mintha egy mesészerű fantáziavilágba lépne, vagy egy olyan valóságba, melyet nem látunk a hétköznapiakban. Mindig visszarepít egy olyan időbe, ahol tulajdonképpen mindennek szimbolikus jelentése van. Talán éppen ezért szeretem ennyi-

re kimagaslóan az ő világát... Utána Salvador Dalí-t hívnám meg beszélgetésre. Az ő szurreális látomásai: az olvadó órák, a furcsa, álomszerű tájak számomra mindig azt a határt feszegetik, ahol a tudatos gondolat és az álom logikája találkozik. Nagyon érdekelne, hogyan működött az a képzelet, amely képes volt ennyire plasztikusan és provokatívan megfesteni a tudatalatti képeit... Végül Friedensreich Hundertwasser foglalná el a helyét az asztalnál. Színes csigavonalaival mindig az univerzum kellős közepébe tud repíteni. A mai napig emlékszem az érzésre, amikor először találkoztam a munkáival valamikor az első egyetemi éveim alatt: olyan volt, mint egy álom, amelyben minden színes és megfoghatatlan. Mintha minden egyes műnek az lett volna a feladata, hogy kiszakítson a realitásból, és egy organikusabb, szabadabb világba vigyen... Egy ilyen beszélgetésnél valószínűleg én beszélnék a legkevesebbet, mert inkább csak hallgatnám, hogyan találkozik négy teljesen különböző látásmód ugyanannál az asztalnál.

– *Milyen témák foglalkoztatnak mostanság? Készülsz-e új kiállításra?*

– Folyamatosan dolgozom új anyagon. A következő egyéni kiállításom májusban lesz Kolozsvárott, a Kányafő Galériában. Számomra minden tárlat egy újabb párbeszéd a közönséggel, egy meghívás, hogy együtt lépjunk be abba a bizonyos „pár méterrel a világ fölötti” térbe, ahol a valóság és a képzelet finoman összefonódik. Jelenleg a belső tájak, valamint az ember és a természet közötti finom kapcsolatok foglalkoztatnak. A fény és a lebegés motívumai továbbra is visszatérő ele-

mek a munkáimban, ugyanakkor egyre inkább a csend és az egyszerűség felé mozdulok, keresve azokat a pillanato-

kat, amelyek lassítanak, megnyugtatónak, és teret adnak a nézőnek, hogy kibontakoztassa a saját képzeletét.

NÉVJEGY

DARVAY TÜNDE festőművész, illusztrátor (született Daróczi, 1977) a Bihar megyei Monospetriben született. Diplomáját a kolozsvári Képzőművészeti Egyetemen szerezte 2003-ban. Pályafutását gimnazistaként kezdte Nagyváradon első mestere, Bölöni Vilmos díszlettervező, grafikus tanítványaként. Rendszeresen szerepel egyéni és csoportos kiállításokon. 1997-ben a nagyváradi Tibor Ernő Galériában volt az első csoportos tárlat, melyen részt vett. A legutóbbi pedig az idei *Visszhang a szakrálisból IV.* című kiállítás a Kolozsvári Képzőművészeti Múzeumban. Jó néhány egyéni kiállítása volt, legutóbb 2025-ben *HoldFÉNYmesék* címmel nyílt tárlata Sepsiszentgyörgyön. 2004-től 2017-ig az Amerikai Egyesült Államokban élt, és festőművészként tevékenykedett. 2017 júniusában visszatelepedett Erdélybe. Festményeinek többnyire egyedi formájú ráamákat készít, melyek kiegészítik a kompozíciót. Témái a mindennapi élet eseményeit idézik, s olykor ihletet merít a magyar népmesékből és a görög-római mitológiából. 2017-től a *Napsugár* és a *Szivárvány* gyermeklapok, 2018 óta a *Cimbora* diáklap illusztrátora. Számos díjban részesült, például: 2012, Featured Artist díj, Norman Arts Council, Egyesült Államok; 2014, Zsűri különdíjas, Colorado State Fair, Pueblo; 2022, Artist Spotlight, Associated Artist Galéria, Winston-Salem.

Carol utolsó megkísértése

Lencar Péter

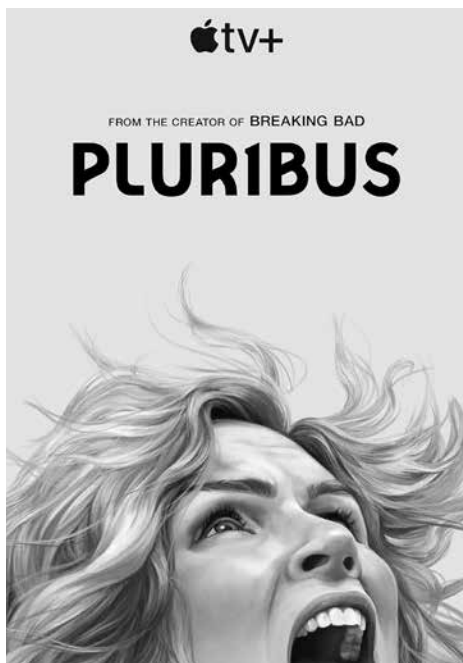
FILMKRITIKA

Mi történik akkor, ha a világ végül békessé válik – de közben eltűnik belőle az egyén? Vince Gilligan új sci-fi sorozata, a *Pluribus* nem látványos apokalipszist, hanem egy csendes filozófiai kísérletet mutat be arról, hogy mennyit ér az identitás egy tökéletesnek tűnő kollektívában.

Vince Gilligan neve mára fogalom-má vált a televíziós sorozatok világá-

ban: a *Breaking Bad* (Totál szívás) és a *Better Call Saul* író-produceri munkája után most merőben más terepre lépett. A 2025 végén debütált *Pluribus* című amerikai sci-fi drámában az egyén és a közösség viszonyát vizsgálja egy posztapokaliptikus jövőképben. A cím – utalás az „E pluribus unum” („Sokból egy”) latin mottóra – már előrejelzi a sorozat filozófiai fókuszát: mi történik, ha az emberiség szinte teljes tudata egyetlen békés, ám érzelmektől megfosztott kollektívába olvad?

A *Pluribus* világa egyszerre idegen és ismerős. Egy titokzatos rádiójel DNS-kód formájában világméretű átalakulást idéz elő, amelynek során az emberek, bár testük érintetlen marad, tudatukban egy hiperintelligens, békés közösségi létbe kapcsolódnak. Mindössze tizenhárom ember immunis az átalakulásra, köztük Carol Sturka, akinek narratívája végigvezeti a nézőt ezen a különös, filozófiai kérdésekkel telített évadon. Gilligan távol áll a tipikus akció-sci-fi-től: a sorozat ritmusa lassú, elmélyült és gyakran csendes, a cselekmény sokszor apró, mindennapi mozzanatokon és gondolati párbeszédiken keresztül bontakozik ki, ami egyben meg is osztja a közönséget.

A történet középpontjában Carol Sturka (**Rhea Seehorn**) áll: egy kiégett, keserű fantasy-író, akit a többiek látszólagos boldogsága inkább elidegenít, mint inspirál. A *Pluribus* nem klasszikus hőstörténetet mesél el, hanem egy olyan nő belső vívódását, aki nem kíván beleolvadni a kollektív harmóniába, részben azért, mert elveszítette szerelmét, részben pedig azért, mert ragaszkodik saját identitásához. Seehorn alakítása a sorozat egyik legnagyobb erénye: Carol nem szimpatikus klisé, hanem komplex, frusztrált, olykor kifejezetten nehezen szerethető figura, akit mégis érdemes megérteni. Ez az ambivalens karakter az, amely sok kritikus szerint valódi súlyt ad a történetnek.

Az évad egyik legrejtélyesebb mellékszereplője Zosia, akit **Karolina Wydra** alakít. A karakter első pillantásra a kollektív világ egyik legkiegyensúlyozottabb figurájának tűnik:

nyugodt, megfigyelő természetű, és mintha természetes könnyedséggel mozogna az új rendben. Finoman adagolt jelenetei azonban azt sugallják, hogy többet ért a rendszer működéséből, mint amennyit kimond. Wydra visszafogott játéka – tekintetekkel és apró gesztusokkal – különös feszültséget teremt. Zosia elsősorban Carol ellenpontjaként válik fontossá: míg a főhős makacsul ragaszkodik az egyéni identitáshoz, ő inkább a kollektív létezés lehetőségét képviseli, bár nem feltétlenül kritikátlanul.

A kolumbiai színész, **Carlos-Manuel Vesga** által alakított Manousos Oviedo az évad egyik legemberibb figurája. Manousos egyszerre próbál pragmatikusan alkalmazkodni az új világhoz, miközben megőriz valamit a régi emberi viselkedésformákból. Vesga játéka erősen fizikai és érzelmi: gesztusai, hirtelen kitörései és bizonytalan hallgatásai jól érzékeltetik azt

a belső konfliktust, amely a sorozat alaphelyzetéből fakad. Manousos nem ideológiai síkon közelíti meg a kollektívát, mint Carol vagy Zosia, hanem sokkal inkább túlélési és morális kérdésként – emiatt ő testesíti meg talán leginkább azt a hétköznapi embert, aki egyszerűen élni próbál egy radikálisan megváltozott világban.

Gilligan egész pályafutása során a morális komplexitást, a karakterközpontú történetmesélést és a kifinomult dramaturgiát helyezte előtérbe. *A Breaking Bad* és a *Better Call Saul* napjaink legelismertebb sorozatai közé tartoznak éppen e megközelítés miatt – a *Pluribus* pedig a sci-fi műfaj eszközeivel viszi tovább ezt az alkotói szemléletet. A sorozat lassú tempóval, minimalista dialógusokkal és erősen vizuális jelenetekkel dolgozik, ami egyes nézőkben mély elismerést, másokban viszont türelmetlenséget vált ki. Ez azonban nem hiányosság, hanem tudatos művészi

választás: egy atmoszférikus, gondolkodásra készítő sci-fi, amelyben az „ellenség” nem egy idegen lény vagy külső fenyegetés, hanem maga a közösség kényszere.

A *Pluribus* első évada magas kritikai elismerést kapott, mivel sokak szerint izgalmas és eredeti koncepciót, valamint intenzív, karakterközpontú történetet kínál. Ugyanakkor nem ritka az ellenérzés sem: egyes vélemények szerint a lassú tempó, a kevés párbeszéd és a szokatlan narratív forma túl sokáig tartja a nézőt a „bemelegítés” fázisában. A *Pluribus* mindenestre nem egyszerű sci-fi sorozat. Érzelmileg gazdag, filozófiai kérdésekkel teli alkotás, amely Gilligan korábbi munkáitól eltérően kevésbé a cselekmény feszültségére, sokkal inkább az emberi identitás problémájára épít. Aki nyitott a lassúbb tempóra, a gondolati mélységre és az atmoszférikus történetmesélésre, annak ez a sorozat valódi csemege lehet.

Illusztráció Bodó Márta *Újratervezés* című könyvéből

Megtalálni magamban a gyermeket, aki valamikor voltam

Tóth Hajnal

INTERJÚ

KOLLÁR-KLEMENCZ LÁSZLÓ dalköltő, író, előadóművész meghitt hangulatú, csodaszép nagyváradi estje után (mely során elhangzottak régi és új dalok, regényrészletek, novellák) adott interjút lapunknak. E beszélgetés során mesélt új albumáról (januárban jelent meg a Kollár-Klemencz Kamarazenekar *A lányok nem sírnak* című lemeze), regényeiről, természetközelségről és természettávolságról, gyermekségről és a dömörkapui kultúrtanyáról.

– Milyen koncepció alapján állítottad össze az új albumot? És milyen kérdések, gondolatok foglalkoztatnak manapság?

– A női jogok valamiképp minden albumon kapnak egy kis szerepet, egy kis fényt. Általában Mákó Kató énekli ezeket a női sorssal, nőiséggel foglalkozó dalokat. Az új lemez, *A lányok nem sírnak* esetében is így történt. Kató énekli egyebek mellett a címadó dalt. Számomra alapvetően minden lemez egy koncepcióalbum. A korábbi albumok – mint az *Ég az erdő* vagy a *Rengeteg* – esetében elsősorban inkább az ember és a természet kapcsolatáról énekeltem. Aztán még helyet kap a lemezeken a szerelem témája és ennek minden vetülete. Persze időnként teljesen más dolgok foglalkoztatnak, másmilyen dalszövegek jönnek létre. Végül is az én életemben

talán éppen azért kell a koncepció, hogy némelykor legyen mit felrúgni, de mégiscsak szükséges egy kiindulási gondolat. Az embernek az állatokhoz, a transzcendenshez, a természethez való viszonyulása mellett mostanság mélyen elkezdett érdekelni a gyermekkor. Az, hogy miként viszonyulok ahhoz a gyermekhez, aki én magam voltam, és akinek a fájdalmai, sérülései okán felépítettem azt a „szörnyeteget”, akivé felnőttként lettem. És érdekel az, hogy vajon valóban vissza tudok-e emlékezni arra a gyerekre, aki voltam, mielőtt rám nőtt volna ez a páncél. Próbálok magamról lefejtetni ezt a ruhát, megtalálni ezt a gyermeket a dalokon és az írásaimon keresztül. Írom az új regényemet is, aminek szintén a gyermekkor a témája. Foglalkoztat az, hogy ténylegesen

elveszítettük-e a kapcsolatot önmagunkkal, azzal az egykori gyerekekkel, aki rácsodálkozott erre a világra, aki – mondjuk így – érintetlen volt, traumák nélküli, naiv, teli szeretettel, kíváncsisággal, nyitottsággal minden és mindenki felé. Fel tudom-e idézni mindezt, vagy hátat fordítottam neki? Meg tudom-e találni magamban ezt az érzést, ezt az állapotot, ezt a gyereket, vagy mindezt már réges-rég elfelejtettem? Ennek a kalandja izgat, és ezáltal talán valamennyire kinyílik a világhoz és az önmagamhoz való viszonyom. Ahogyan az ember nem empátikus más emberekkel, a fájdalommal, a szegényekkel, a betegekkel, a nőkkel, a mássággal, ugyanúgy tetten érhető az empátiahiány a saját gyermekorunkkal szemben is. A dalokon és a szövegeken keresztül igyekszem ezt valahogy fölfejtetni.

– *Amikor az Öreg banda című családregényedről írtad, mennyire volt nehéz megtalálni, összeszedni a régi történeteket? Rengeteg anekdota maradhat fenn a családban. Egy-egy történetnek, adomának olykor többféle változata is megtalálható az úgymond családi legendáriumban. Nincs mindenkinek mesélős kedve, ezért jó, ha akad a családban olyan nagybácsi, nagynéni, nagypapa, nagymama, szülő, aki el tudja ezeket mondani, továbbadja a történeteket. Nálad mi volt a helyzet?*

– Hála a jó égnek, él a nagynéném, az édesanyám testvére, aki még mindig nagy kedvvel mesél a régi dolgokról. A mai napig egy csomó mindent tőle kérdezőnk meg. Bár sajnos már beteg, és nehezkesebben beszél, mégis tud mindent, csak esetleg nehezebben fejezi ki magát. A regény megírása előtt egy évig rendszeresen jártam

Fotó: Daniács Tibor

Kollár-Klemencz László
a váradi Posticum kápolnájában

hozzá falura, minden hónapban meglátogattam, és felvettem másfél-kétórányi hanganyagot. Kérdezgettem, mindenféléről beszélgettünk, sokszor nem is kellett kérdezni, de azért kicsit mégis irányítottam néha, aszerint, hogy engem mi érdekelt jobban. Ma már ő a falu emlékezete. Mindenre emlékszik, még arra is, ami nem történt meg. Rengeteg anyagot gyűjtöttem így össze a faluról, a családkról, az ottani emberekről és történekekről – ám mindezt csak az ő interpretációjában. Ezért sok más embert is meg kellett hallgatnom. Az volt az egyik legnagyobb munka a könyvvel, hogy ne csupán a nagynéném beszámolója legyen e történet. Kicsit el kellett távolodnom. Egyensúlyba kellett hoznom a történetmozaikokat. De nagyon hálás vagyok neki, hiszen rengeteget kaptam tőle. Rajta kívül tudtam beszélgetni olyan idős emberekkel is, akik az újhartyáni Öreg Bandában zenéltek. Az Öreg Banda utódzenekara a mai napig működik. Ők is jó sokat meséltek, főleg a második világháború utáni időszakról, amiket hallottak az

öregektől, illetve arról, amiket átéltek a '70-es, '80-as években.

– *Vagyis a zene az életed része volt kiskorod óta...*

– Igen, legalábbis körülvelt a zene. A dédnagyapám, aki az Öreg Banda vezetője volt, abban az évben halt meg, amikor én születtem. A nagyapám, a Tata is fontos szereplője a könyvnek. Ő és az apám nem zenéltek folyton az orrom előtt, de a muzsika szeretete, meg az, hogy korábban a családuk ennyire a zenével volt úgymond kitömve, benne volt a levegőben. Ott volt a trombita a szekrény tetején, és egyértelmű volt, hogy a szüleink bennünket, gyerkőcöket zeneiskolába íratnak. Tukmálták rám a trombitát, mondván: Lacikám, tanulj meg trombitálni. Nem értettem, miért kéne nekem megtanulnom trombitálni. Gyermekkoromban jártunk lakodalmakba, muzsikált a sramlizenekar, játszottak benne a rokonok, ám gyermekként, majd tizen- és huszonévesként valahogy nem láttam át, nem esett le nekem, hogy ez egy fúvószenei közeg, ahol természetes, hogy egyszer majd én is trombitálok. Akkoriban nem gondolkodtam el ezeken a dolgokon – egyszerűen csak benne voltam. Azt gondoltam, az égvilágon mindenki trombitál. Aztán majd harmincéves korom körül kezdett el foglalkoztatni az, hogy honnan is jöttem, és mi minden vett körül gyermekkoromban.

– *Az Anyám tenyere című regényedben szívfájdítón szép az, ahogyan írsz a természetről, az erdő állatairól. Nagyon eltávolodtunk a természettől, főleg a városi emberek zöme. Hogyan látod az ember és természet közötti kapcsolatot? Miként lehetne ezen jobbitani, vagy egyáltalán, mit lehet tenni?*

– A fő probléma szerintem az, hogy eltávolodtunk a természetességtől. A konformizáció, a kényelemcentrikus gondolkodás az egész világot elárasztja. Ez afféle érintetlenséggel sújt, értem ez alatt azt, hogy az ember szinte már semmilyen természetes anyagot nem érint. Nem érinti a fát, nem érinti a földet, nem érinti a természetet, szinte már csak valamiféle szellemi kapcsolat létezik a külvilág és az ember között. Amikor először jártam Amerikában, az volt nekem a legfurcsább, hogy amikor mentünk valahová, lelítettünk a garázsba, beültünk az autóba, bekapcsolták a légkondicionálást, és ebben a hűtött dobozban átmentünk egy másik helyre, ugyancsak egy garázsba. Belső steril terekből megyünk más belső steril terekbe, s mindeközben nincs érintettségünk a tárgyakkal, magával a valósággal, a külvilággal. Ez a folyamat zsákutca, és iszonyú sok rosszat okoz. Mindez kihat az embernek a saját testével való kapcsolatára is. Ezt a folyamatot kellene valahogy visszapörgetni. Persze ebben segít az, hogyha az ember kirándul a természetbe, hogyha kiteszi a testét nehézségeknek, kosznak, bűznek, esőnek, sárnak, és elkezd megint érezni szagokat, nedvességet, hallgatja a természetes hangokat. Ez kb. olyan, mint a vitaminok, a nyomelemek. Ennek a természetességnek kellene valahogy visszatérnie, ám ez nem azt jelenti, hogy bizonyos fejlődés ne folytatódjon – kell hogy folytatódjon, csak nem kell felhagyni a természetes dolgokkal. Az *Anyám tenyere* a közép-korba visz, olyan történelmi időszakba, amikor még jóval szorosabb volt a kapocs ember és természet között. Életbevágón fontos volna visszatalálni ehhez a természetességhez. A testünk

kommunikál önmagával, jelzi, mi a jó és a rossz neki. A természet sok mindenhez hozzásegít minket. Ha kilépünk az erdőbe, és lefekszünk a fűre, hagyjuk, hogy egy légy ránk szálljon, hogy egy bogár átsétáljon rajtunk. A természethez és természetességhez való visszatérés amolyan alapszükséglet, még akkor is, ha per pillanat úgy gondoljuk, erre nincs szükségünk.

– *Mindezt csak megnehezíti a túldigitalizált lét.*

– Abszolút így van. Ám ez a virtuális lét is a komfortállapotból fakadóan működik ilyen erősen. Nem kell kilépni a teraszra, a monitoron keresztül „lépek ki”. A mai világban a hibáinkat és gyengeségeinket fölerősítik és kihasználják, nem pedig kijavítják. Az új rendszerek azt próbálják ránk erőltetni, hogy nagy tömegekhez kapcsolódjunk. Ettől hihetetlenül frusztrált társadalmak alakulnak ki, mert az ember nem arra van kitalálva, hogy tömegekben gondolkodjon. Ráébredünk majd arra, hogy mennyire fontos, hogy sokkal erősebben és tudatosabban kapcsolódjunk a természetességhez. Hiszek a tanulási folyamatban, amelynek során az ember szép lassan rádöbben arra, miszerint kis közösségekben kell tudni működni. És hogy mi kellene még? A rossz irányú, romboló fejlődést megszüntetni, helyette jó irányú, tudatos fejlődést támogatni.

– *Apropó, kis közösségek: mit jelent neked a dömöri kultúrtanya? Hogyan sikerült létrehozni a Dömörkapu Rengeteg nevezetű erdei büfét és közösségi teret?*

– A családommal nem messze lakunk Dömörkaputól, ettől az elhagyott bányászfalutól. Mivel semmilyen turistabüfé nem volt a környéken, fölvetődött bennünk, hogy milyen jó

volna Dömörkapun létrehozni valami ilyesmit. Nemegyszer gondoltam arra, hogy milyen jó lenne, ha volna egy kocsmám, bár kicsit félve gondoltam erre, mert az is eszembe jutott, hogy lehet, akinek kocsmája van, állandóan iszik... No, de félre a viccel, azon a környéken sok szlovák falu van. Erről meg a cseh sörre asszociáltam. Elképzeltem, hogy létrejön a turista-büfé, ahol jó sör van, ücsörögnek az emberek, eljő a tavasz, süt a nap. Az ötlet mindinkább fejlődött, egyre jobban kibontakozott. És ha már létezik turistabüfé, akkor lehetne program is, esténként egy-egy kis zenélés, könyvbemutató, miegymás. Nekem volt ott már könyvbemutatóm, aztán tartottunk több koncertet és így tovább...

– *És most már rendszeresen szerveztek mindenféle eseményt?*

– Egyre több program lett. Valahogy kibontakozott, kiterjedt ez az egész, és elhatároztuk: tényleg szeretnénk ott tartósan működtetni egy erdei kulturális helyet. Ami hol működik, hol nem. Még az út elején járunk. Nehéz az embereket kicsábítani az erdőbe, ha, mondjuk, rossz az idő. Az ember hatszor is meggondolja, kimenjen-e a sárba, esőbe Dömörkapura egy koncert miatt. Adódnak nehézségek, de igyekszünk tovább működtetni az erdei programot.

– *Meseszerű ez az erdei kultúrtér...*

– Igen. Meg is válogatja az erdő a lakóit, mert minél nehezebb eljutni valahová, annál kifinomultabb közönségréteg alakul ki. Egy-egy eseményen sokkal erősebben érződik azoknak a jelenléte, akik megküzdene az erdővel, hogy feljöjjenek gyalog az erdőbe. Jó kis közösség szokott oda. Ezért is szeretnénk továbbvinni az elképzelésünket.

Sütő András gondolata

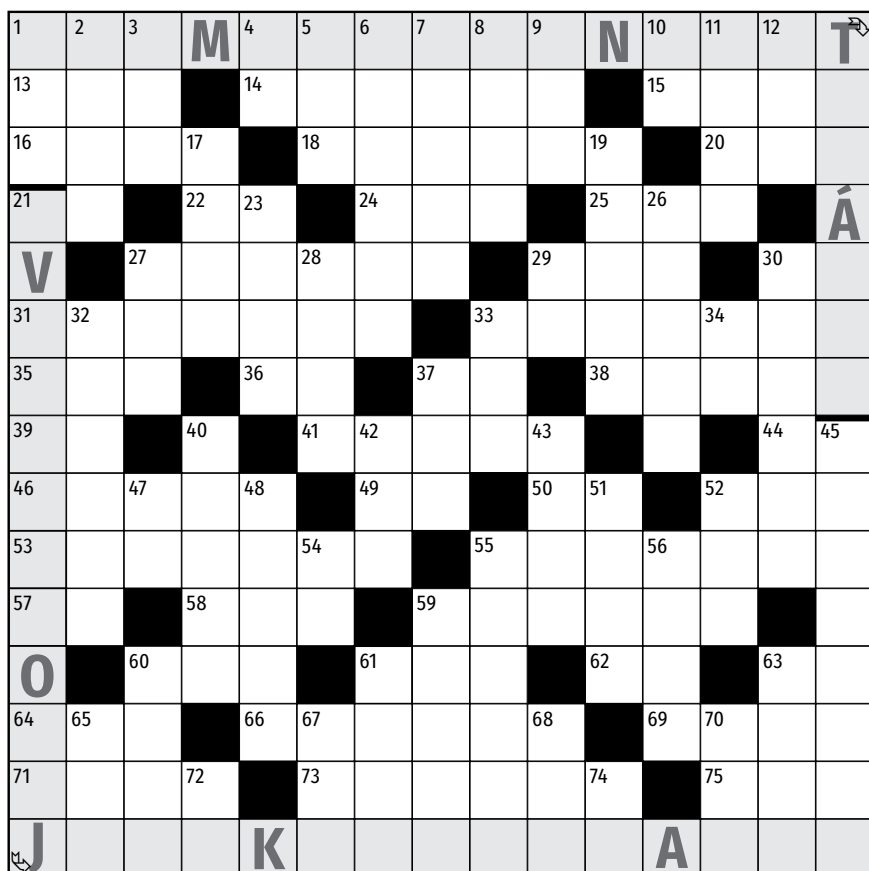
Barabás Zsuzsa

REJTVÉNY

A gazdag munkásságú író, lapszerkesztő Herder- és Kossuth-díjat kapott. Egyik gondolatát idézzük: „Boldog ember, ...” – folytatása a rejtvényben a **vízszintes 1.** és a **függőleges 21.** alatt.

VÍZSZINTES: 13. Kártevőket pusztít. 14. Győzelem. 15. Moszat. 16.

Nobel-díjas orosz fizikus (1895–1971). 18. Kortárs magyar színész (Péter). 20. Talál. 21. Amerícium vegyjele. 22. Azonos magánhangzók. 24. Az a másik. 25. ... Novák Vilmos festő, grafikus (1894–1941). 27. Alkudozás. 29. Páratlan kupola. 30. Lengyel autójel. 31. Lassan adandó elő (zene). 33. Értékes táplálékkiegészítő. 35. Lantán

és jód vegyjele. **36.** Részben kiadó. **37.** Mely személy? **38.** Szemüveg (rég). **39.** Kapuban áll! **41.** Ritka női név. **44.** Motorbelső! **46.** Változatos fényhatású selyemszövet (eredeti írással) **49.** Váltó része! **50.** Kalapban van! **52.** Becézett Etelka. **53.** Zavar, bánt. **55.** Heves légköri jelenség. **57.** Kicsinyítő képző. **58.** Bátorkodik. **59.** Szorosan tapadó. **60.** Kesereg. **61.** Tejtermék. **62.** A Balaton is ez. **63.** Bihari Napló (röv.). **64.** Tesz-vesz. **66.** Ritka férfinév. **69.** Gyűjt. **71.** Ilona egyik beceneve. **73.** Oxigénben gazdag (levegő). **75.** Én – latinul.

FÜGGŐLEGES: **1.** Mely személyt? **2.** Lendület. **3.** Atmoszféra – rövid. **4.** Udvari bejárat! **5.** Monitor része! **6.** Küzdősport. **7.** Rövid, vidám történet. **8.** Közkatona. **9.** Alsó részéhez. **10.** Kassák lapja. **11.** ... Fitzgerald amerikai dzsessz-énekesnő. **12.** Reggeli része! **17.** Magyar író, régész, múzeumigazgató. **19.** Iskolai dokumentum. **23.** Védeni. **26.** Háztömb. **27.** Becézett Ádám. **28.** Szomjoltó. **29.** Macska farka! **30.** Díszes épület. **32.** Régi időmérő. **33.** Értesülés. **34.** Lutécium vegyjele. **37.** Vízlelőhely. **40.** Bűnügyi regény. **42.** ... right – rendben (ang.). **43.** Egy kissé. **45.** Puccini operája. **47.** Jegyzetel. **48.** Finom, légies. **51.**

Ünnepélyesen sorába iktat. **52.** Ez – oroszul. **54.** Cipész szerszáma. **55.** Lármázik. **56.** Tartozik. **59.** Radioaktív elem. **60.** Kelta eredetű nép. **61.** Fekete-tengeri hal. **63.** Temesvár folyója (ék. f.). **65.** Fölé ellentéte. **67.** Visszahoz! **68.** Románia ISO kódja. **70.** Német Z neve. **72.** Férjezett nő nevének képzője. **74.** Sálvégek!

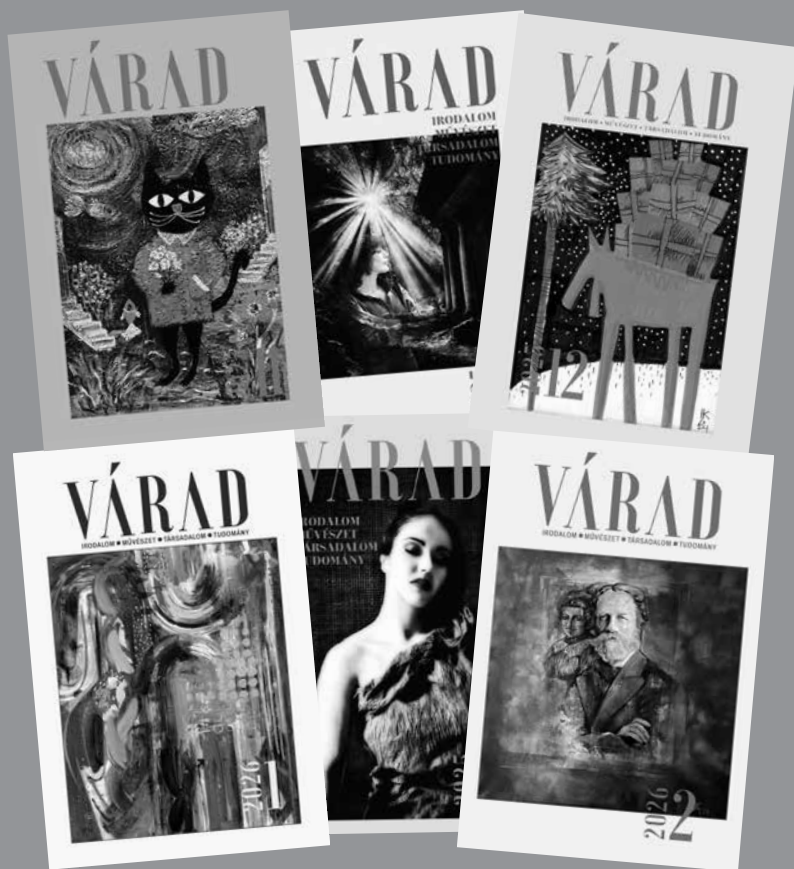
A helyes megfejtést beküldők között 3 hónapos *Várad*-előfizetést sorsolunk ki! A megfejtést postán vagy e-mailben juttathatják el szerkesztőségünk címére: Várad folyóirat, 410087 Oradea, str. Armatei Române nr. 1/A, corp C; varadszerkesztoseg@gmail.com. Kérjük, tüntessék fel a nevüket és a pontos lakcímüket!

Beküldési határidő: **április 30.**

Márciusi számunkban megjelent rejtvényünk (*A szerénységről*) helyes megfejtése: „... és soha nem késő, hogy belássa a hibáit és változtasson.”

Háromhavi előfizetést nyert: **Szilágyi Andrea**, Érmihályfalva.

FIZESSEN ELŐ FOLYÓIRATUNKRA!

A **VÁRAD** előfizetési díja: 3 hónapra 45 lej, 6 hónapra 90 lej, 1 évre 180 lej. A lap előfizethető a Gheorghe Șincai Bihar Megyei Könyvtár pénztárában készpénzzel vagy bankkártyával, postán pénzesutalvánnyal (mandat poștal) az „Abonament Várad” megjegyzésnek a feltüntetésével: Consiliul Județean Bihor; CUI 4244997; Cod IBAN: RO19TREZ07621360250XXXXX, Trezoreria Oradea. Az előfizetők a lapot postán kapják meg, ezért kérjük, a nevet és a pontos lakcímet tudassák szerkesztőségünkkel személyesen, telefonon vagy elektronikus postán a következő elérhetőségeken: Nagyvárad, Armatei Române utca 1/A, C épület, I. emelet, 14. ajtó; telefon: 0774/652-795; postacím: 410087 Oradea, str. Armatei Române nr. 1/A, corp C; e-mail: varadszerkesztoseg@gmail.com; bibliobihor@yahoo.com.

Ara 15 lej